

GÂNDIREA

ANUL XIX—Nr. 8

OCTOMBRIE 1940

S U M A R U L:

REVOLUȚIA LEGIONARĂ

NICHIFOR CRAINIC: Revoluția Legionară	521
V. VOICULESCU: Amurg	526
N. I. HERESCU: Cioplitorul	527
I. PETROVICI: Forme de vasalitate spirituală	528
GHEORGHE BUMBEȘTI: Poesii	532
LADMISS ANDREESCU: Strana	535
OLGA CABA: Noul emigrant	544
N. ROȘU: Un sictirigiu de forță: Paharnicul C. Sion.	545
IULIAN VESPER: Poesii	554
OCTAV ȘULUȚIU: Substanța poeziei lui Lucian Blaga.	556

IDEI, OAMENI, FAPTE

MARIELLA COANDĂ: Oameni în timp	567
ȘTEFAN BACIU: Iosef Weinheber	570

CRONICA LITERARĂ

PAN. M. VIZIRESCU: Aron Cotruș: Rapsodie Valahă.	572
OCTAV ȘULUȚIU: Mihail Celarianu: Diamant verde.	574

CRONICA MĂRUNȚĂ

NICHIFOR CRAINIC: Româнизare târzie	576
---	-----

E X E M P L A R U L 30 L E I

GÂNDIREA

REVOLUȚIA LEGIONARĂ

DE

NICHIFOR CRAINIC

Ziua de 6 Septembrie 1940 e deopotrivă culminația unui dezastru și începutul mântuirii.

Dezastrul național, care stă în slujirea monstruoasă a conturului aproape rotund, pe care îl avea statul nostru, a culminat, — dacă se poate spune astfel, — în prăbușirea fostului Rege. Lucrul s'a întâmplat fulgerător. Au fost de ajuns, pentru aceasta, brațele oțelite de voința unui General, care a sgâlțâit tronul, ca pe un pom în toamnă, în care ar fi rămas un singur fruct răscopt. A fost ceva atât de firesc și de necesar încât n'a surprins pe nimeni. Regele țării nu e o cucuvae pe casă, pândind a pradă și cobind a soartă rea, ci șoimul ager, care stă cu ochii țintă pe hotare. Intre Rege și hotar e o legătură indisolubilă. Unul se păstrează prin cellalt. Unul se prăbușește prin cellalt. Hotarul rupt, care a zdrobit inima românească, a desgolit nevrednicia paznicului. Destinul unui neam, pus astfel în joc, nu cunoaște și nu trebuie să cunoască nici o cruxare.

Să nu pară nimănui curios că vorbim astfel, noi, cari l-am susținut, chiar după ce ne-a svârlit în temniță și ne-a socotit zece ani otreapă de șters ghetele. Există două feluri de a-l fi susținut în timpul domniei. Unul e acela de a-i fi măgulit și speculat profundele slăbiciuni, cu cinismul celor mai mizerabile calcule de profit. Altul e acela de a-i fi ambiționat și stimulat calitățile, în sensul monarhului ideal cum l-ai fi dorit să fie. Întâiul fel aparține politicienilor, cari s'au făcut cu duiumul complicitii fărădelegilor de sus și, prin urmare, deopotrivă responsabili de dezastrul pe care îl trăim. Al doilea fel ne aparține nouă, celor cari fără să închidem ochii în fața slăbiciunilor, am pus în scrisul nostru, toată voința de îndreptare și toate elementele scoase din istoria națională, pe care le-am fi vrut și le vrem încarnate în monarhul țării. Schimbați numele propriu în tot ce-am scris și veți descoperi că nu e vorba de o persoană, ci de monarhul permanent pe plan ideal, așa cum ni-l închipuim, ca o binecuvântare pentru România. Doctrina noastră e aceea a monarhiei ortodoxe, cum ni se lămurește ea din istorie, și nu putem concepe un stat românesc cu caracter de continuitate, de perenitate, fără această osatură a spiritualității tradiționale. Misiunea unui scriitor cu asemenea convingeri e să încerce să convertească însăși persoana în care se încarnează monarhul, la această doctrină. Se poate, uneori, să realizezi paradoxul de a fi mai monarhist decât Regele însuș. Situația aceasta nu e însă în nici un caz spre desonoarea ta, chiar dacă isteții speculanți ai slăbiciunilor regale, te-ar

socoti drept un naiv. Preferim naivitatea de a susține un principiu salvator de stat, în această vreme de groasnice dărâmări politice, deșteptăciunii de a nu vedea din istorie decât partea transformabilă în bancnotele unei casete personale.

Cu fostul Rege, s'a prăbușit un regim artificial prea cunoscut astăzi ca să întârziem asupra lui. Mi-a fost dat să fiu ministru în scurtul interval de tranziție dela o lume care murea, la alta care se năștea, — chemat de bună seamă din supremă desnădejde, ca și ceilalți colegi; căci altfel nu s'ar putea explica prezența noastră într'un asemenea moment dramatic. Imi dam perfect seama de situația tronului și, în rarele dar lungile audiențe, pe care le-am avut, nu am ascuns nimic din ceea ce mă frământa. Am spus răspicat că regimul, care durase doi ani și jumătate dela votarea Constituției din 1938, a fost un simplu *simulacru hibrid*, pentru că nu a făcut altceva decât să desfigureze și să compromită ideile de dreapta cu oameni de stânga; să caricaturizeze doctrine și credințe cu politicieni fără nici o doctrină și fără nici o credință. Se părea că e convins și îmi da dreptate. Era însă un om, care una vorbea și alta făcea. La propunerea că nu există altă soluție decât chemarea fără rezervă a tineretului la guvern, singurul în stare să salveze tronul, fiindcă ar aduce cu el aderența fierbinte a unei țări nenorocite, a prețetat.

Să fi fost oare stânjenirea morală, care te oprește să ceri ajutorul unor oameni până eri prizoniți fără limită și ai căror camarazi fuseseră împușcați la zid? Nu. Sunt destule pilde elocvente că nu asemenea scrupul îl împiedeca. Dar nici obiecțiunea des repetată că tineretul nu are experiența guvernării nu am crezut-o adevărată. Sunt convins că ceea ce îl oprea era neîncrederea în lealitatea acestui tineret, deși auzise atâtea declarații sincere de credință. Această prețetare, această neîncredere i-a fost fatală. Și e mai bine așa. Indrăsneala unui General, sincronizată cu strada verde, a pus capăt unui regim de tiranie asiatică.

Nu știu dacă neamul nostru a mai trăit cândva, în același timp, cu aceiași intensitate, sentimentul catastrofei și sentimentul reînvierii, ca în aceste zile. Să vezi cum una după alta, mândrele noastre provincii se rup din trupul statului, smulse de șuvoaiele vrăjmașe și înecate din nou în robie; să auzi rând pe rând strigătul de revoltă și chemarea în ajutor a celor patru milioane de frați căzuți în ghiarele din care abia scăpaseră acum douăzeci și doi de ani; să citești groaza zilei pe fețele sutelor de mii de refugiați; să știi căminurile sfărâmate în două și în trei; să asculți *dincolo* chiotul de bucurie al tuturor dușmanilor neamului tău; și în toată această vreme, să vezi armata țării cu brațul încremenit pe arma mută și statul întreg cu călușul în gură, — iată chinuri trăite, ale înjosirii, față de care cele închipuite pe seama iadului sunt firave fantome. Un fior de sfârșit apocaliptic cutremura țara cu sufletul spânzurat pe prăpastia desnădejdii. Mizeria morală sta gata să descompună această societate bătută de toate blestemele lumii.

Dar în clipa cea mai grozavă, când nimeni nu mai aștepta de nicăeri nimic, o minune a sfâșiat besnele, a închis prăpăstiile și a zguduit sufletele: tineretul Gârzii de Fier a reapărut, umplând pustiul cu vigoarea și cântecul lui. S'a întâmplat atunci un lucru cu desăvârșire neobicinuit: țara, care eri bocea de moarte, a izbucnit a doua zi în larmă de viață. Trecerea, repede ca în vis, a fost dela stingere la înviere.

Oricare ar fi fost atitudinea democrațiilor față de această mișcare, ei trebuie să-și recunoască în fața erupției de tinerețe și nădejde, propria lor incapacitate de a îmbărbăta o țară, după ce au dus-o la ruină. Oricare ar fi fost atitudinea celorlalți naționaliști, cari s'au crezut în concurență permanentă cu legionarii, ei trebuie să în-

chine steagurile în fața celor cari au biruit prin tăria de a îndura și de a crede. Suprimați, prin absurd, fenomenul legionar de azi și gestul revoluționar al Generalului Ion Antonescu, care i-a dat accentul culminant, și veți vedea că altă forță morală n'ar fi existat, în stare să lecuiască desnădejdea noastră a tuturor. O primăvară de viață revărsată peste un cimitir de visuri glorioase. Firește, o mișcare tânără, care începe un capitol nou în politica de stat, are nevoie de un imens credit moral. Dar cece se poate spune cu siguranță, încă de pe acum, este că ea a realizat minunea de a ne face să credem și să sperăm chiar în mijlocul tragediei românismului. Pentru ceasul de față, aceasta este enorm de mult.

Țara e azi ca împăratul din basm: nu poate să plângă cu amândoi ochii; nu poate să râdă cu ei amândoi. Plânge cu unul pentru cece a pierdut; râde cu cellalt pentru cece a câștigat. Durerea dezastrului se întretae în inima ei cu semnul reparației. Pentru cine trăește în afara ritmului acestuia: lăuntric, bucuria triumfului legionar serbat în manifestații de o disciplină uluitoare de spontană și în cântece voinicești aduse din legenda codrilor, poate să pară indecentă și uitucă. Gândiți-vă însă că tinerii aceștia, cari abia de-au putut îmbrăca o bluză verde, vin din vizuinile unde au stat ascunși, din temnițele unde au zăcut, din exilul în străinătăți, din marele doliu al mormintelor camarazilor lor. În ochii lor încă triști e bucuria celor cari supraviețuiesc. Nimeni nu are dreptul s'o mustre — dacă ar avea curajul! — fiindcă toți poartă vinovăția de a fi vrut s'o ucidă.

România democrată, România tiraniei asiatice, e singura țară din Europa, care a crezut că poate trăi ucigându-și tineretul. Intre crimele ei, cea mai odioasă și fără pereche în istorie, este aceea de a fi încercat să-și asasineze viitorul propriu, împușcând pe tineri și expunându-le cadavrele la răspântiile satelor și orașelor îngrozite. Dacă vârsta îngerilor e copilăria, tinerețea e vârsta arhanghelilor. Și momentul acela de sadică profanare a tinereții, de hâdă batjocorire a morților, e ultima treaptă a bestialității la care se poate coborî făptura umană. Dacă există un Dumnezeu în cer, el n'a putut să îndure neispășită o astfel de crimă. Iar pedeapsa lui a căzut ca un munte de piatră prăvălit din slavă peste țara care a fost în stare să îngăduie această crimă. Pedeapsa e a noastră a tuturor; bucuria că supraviețuiesc e numai a tinerilor acestora, goniți ca un vânat sălbatec, ani dearândul, de întregul aparat al statului, în nepăsarea unui popor întreg. Să plângă și să bocească oricine în această țară! Singuri tinerii aceștia au privilegiul de a se bucura, — nu după voia oamenilor, ci după voia lui Dumnezeu, care i-a făcut să birue moartea sadică.

Ei sunt astăzi stăpânii guvernului.

Și trebuie să ajungă mâine stăpânii țării.

Stăpânirea țării se obține în două feluri: stâlcindu-i vigoarea și paralizându-i sufletul, sau incendiind acest suflet cu entuziasmul credinței și încordându-i vigoarea ca un grumaz de taur. Impotriva complicatei și pompoasei șandramale, având ca singură temelie teroarea polițienească, tinerii au năvălit cu cântecul pe buze. Cântecul e semnul sufletului pe care l-au desrobit. Au început-o bine. Toate simulacrele spulberate într'o singură zi stau dovadă că nimic nu se poate clădi împotriva sufletului. Numai involburarea lui ciclonică, tumultoasă, poate da viață nouă acestui pustiu politic rămas pe urma fostei tranii. Problema stăpânirii legionare a României nu e mai întâi una de organizare, ci una de cucerire totală a aderenței sufletești. Cu spiritul incandescent al poporului, poți săvârși orice minuni voești, de organizare, de zidire, de triumfuri războinice, când va veni ceasul. E foarte adevărat că lucrul cel

mai greu pentru o putere guvernamentală, este acela de a stârni și de a păstra entuziasmul colectiv. Un popor ca al nostru a fost obicinuit să rămână pasiv față de treburile publice și să *aștepte* miracolele eșind din mâneca ministrului. Taina cea mare a regimului legionar se va adevăra în convingerea, pe care va ști s'o înfigă în orice creier, că miracolele nu ies din mâneca ministerială, ci din voința creatoare a întregului popor. Afară de aceasta, firea de azi a Românului e de o plasticitate capricioasă, de o mobilitate uimitoare între două atitudini extreme și — de ce să n'o spunem? — de o dureroasă inconsistență morală. Ultimii ani de viață publică ne-au dat spectacolul stâncilor lichefiate în mocirlă, al cerbiciilor încovoiate ca lumânările luate de căldură, și al unei lașități, ce părea că devenise o zestre națională. Această pastă sufletească inconsistentă își poate căpăta o structură statornică numai dacă noul regim va ști s'o pătrundă cu tăria caracterului.

Cu alte cuvinte, problema aderenței colective la opera regimului e o problemă de educație legionară, de legionarizare a țării. Sporul nou, pe care l-a adus Corneliu Codreanu în viața politică, nu stă în idei, pentru că ideile poate avea oricine, ci într-o cruntă disciplină diametral opusă desordinei democratice în mijlocul căreia apărea. O disciplină ale cărei elemente esențiale sunt două: renunțarea la sine și creația în folosul neamului.

În viața lui proprie, renunțarea la sine a mers până la sacrificiul suprem. „Ori învingem, ori murim” nu e numai un refren de cântec legionar, ci însuș principiul acestei mișcări, care, în afară de aceea a lui Avram Iancu, e singura cu adevărat revoluționară din istoria noastră. Revoluționarismul zăcea în firea întemeietorului ei. Ne-am cunoscut deaproape, ne-am iubit și soarta a făcut să ne și detestăm, dar ceace n'am încetat să prețuiesc la el, este îndrăzneala unică de a-și fi așezat existența la extrema limită de sus, unde nu este altă posibilitate decât biruința sau moartea. Din această psihologie personală și extremistă s'a născut disciplina legionară. Era el, care se voia repetat în fiecare camarad de luptă. Pe când trăia, voința aceasta putea să aibă aparența unui egocentrism. Moartea lui, care e un sacrificiu, consfințește această disciplină și o ridică la prestigiul unei școli a eroismului moral.

Oricât ar preamări istoricii revoluțiile politice, ele sunt în majoritate bande de asasini organizați pentru cucerirea privilegiilor, pe care alții le dețin. Sunt nespuse de rare cazurile când o revoluție vine în numele eroismului moral. Garda de Fier n'a pregătit revoluția ca pe o simplă lovitură de stat, ci s'a transformat pe sine, în oamenii ei, ca în urmă să poată revoluționa moralmente societatea românească întreagă. Numai dacă îți impui frâul asprelor renunțări, ai dreptul să ceri altora să punere la această gravă lege a disciplinei morale. Astăzi, evident, simulanți sunt mulți, iar legionari puțini. Dar puținii aceștia, a căror forță morală vine din suferințele proprii, dar mai ales din imensul sacrificiu al camarazilor lor, au datoria teribilă să nu se lase seduși de vraja puterii politice, ci prin însăși pilda lor să impună țării întregi disciplina eroismului moral. Puterea guvernamentală e un moment critic, de verificare a capacității creatoare și, mai ales, a tăriei caracterului. După descompunerea morală, rămasă pe urma răposatului regim, un caracter rezistent prețuiește mai mult decât o capacitate creatoare dovedită. Pentru că el întreține atmosfera incandescentă a eroismului, din care se pot ivi oricând capacitățile.

Regimul legionar se situează între lumea desagregării democratice și a speluncei comuniste pe de o parte, și între lumea copiilor pe de altă parte.

Democrații noștri nu vor putea constitui niciodată o forță rezistentă organizată. Individualismul nu poate realiza blocuri solidare. Afară de aceasta, corifeii

democrației trăesc și trebuie să trăiască sub povara sancțiunilor în măsura în care fiecare e implicat în responsabilitatea dezastrului național. Rămân comuniștii, al căror impuls anarhic e pompat din afară. Această problemă însă, a cărei seriozitate nu trebuie trecută cu vederea, se reduce la puterea de absorbire a lucrătorilor în mișcarea legionară. Legionarii au în această privință o experiență fecundă din anii de luptă opoziționistă. Metoda lor, perfecționată cu mijloace de guvernământ, poate duce sigur la acea reintegrare a muncitorilor în organismul națiunii, care însemnează totodată dispariția comunismului.

De partea regimului legionar sunt toți copiii României. Omul nostru matur și foarte înțelept a crezut totdeauna că aderența copiilor la această mișcare o discreditează și-i demască neseriozitatea. E dimpotrivă: măreția, seriozitatea și profunzimea ei spirituală. Nici o altă formațiune politică din țara noastră nu s'a ocupat de adolescenți și de copii, dar nici adolescenții și copiii nu s'au entusiasmat de vreuna dintre ele. S'a spus că lucrul care îi atrage către această mișcare ar fi aspectul ei haiducesc. Dar dacă e vorba de haiduci, copiii țării ar fi trebuit să delireze după celebritățile partidelor democratice. În contrast cu haiducia politică, Garda de Fier a entusiasmat prin stilul ei de viață cu totul aparte, dar mai ales prin spiritul de jertfă de sine, care-i stă la temelie și care răspunde profundei generozități naive a tinereții și a copilăriei. Nu te entusiasmează decât ceea ce te face să uiți de tine, să ieși din tine însuși. Mișcarea legionară și-a verificat în decursul anilor de prigoană această putere de atracție, într'adevăr extraordinară, pe care zguduitorile grozavii ale interdicției n'au isbutit s'o stingă din inima tineretului. Dimpotrivă: când toți au crezut că n'au mai rămas decât morminte și cenușă, flacăra incendiului a izbucnit cu aceeași tărie. Pe substratul acesta de generozitate și de puritate nativă, se va înscrie legionarizarea întreagă a țării. Există la noi o situație cu totul răsturnată: când oamenii maturi au vrut să stărpească în tineret orice sâmbure de regenerare morală, copiii au devenit apostolii mântuirii. În România, nu copiii se vor mântui prin părinți, ci părinții prin copii. Mai mult ca orice realizări imediate de guvernământ, această dispoziție sufletească masivă garantează legionarizarea, adică regenerarea României.

Să nu ne imaginăm, de sigur, că lucrul acesta se va petrece dela sine. Dispoziția de care vorbim cere din partea regimului o încordare și o artă educativă continuă. Prefacerea sufletească a omului e lucrul cel mai greu. În această privință, revoluția legionară nu e un sfârșit, ci abia un început. Primenirea spirituală, totală, a României necesită o stare de revoluție permanentă. Astfel, toți cei cari vor „învierea“ neamului românesc trebuie să vrea totdeauna revoluția legionară permanentă.

După tragicele încercări prin care am trecut și după ce absolut toate „forțele“ noastre politice au fost puse în joc și sfărâmate de piatra de încercare a destinului, Garda de Fier e ultima rezervă aruncată în luptă de voința de a nu muri a neamului nostru. În actualele împrejurări europene, e ultima carte pe care o joacă statul român ca personalitate politică proprie. Ne oprim cu un fior de groază pentru ceea ce ar putea veni după ea.

A M U R G

DE

V. VOICULESCU

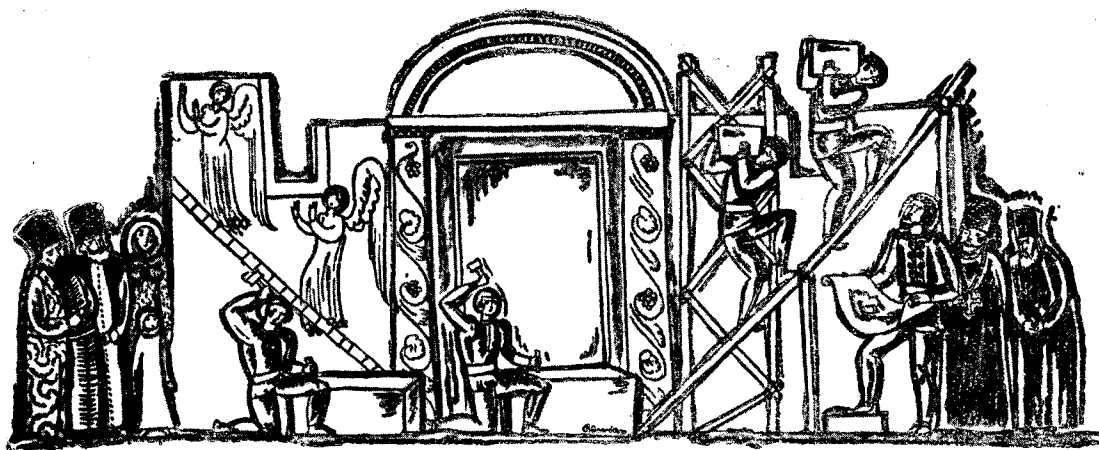
Rostogolit, pământul ne-a 'ntors cu fața 'n umbră
Iși pleacă gândul pleoapa și rana 'ncet adoarme
Dar dincolo de munte a măreție sumbră
Cu noaptea luptă încă și cerul e în arme

Trec suflete prin codri și apele sânt ruguri
S'aprint vechi turle lângă morminte făr 'de nume
Prin curți ard lănci de raze în fierul de la pluguri
Cu mâinile pe suflet se svârcole o lume.

Pe roata zării trasă, jos, schilavă, lumina
Se rupe ca o carne a șesului în chinuri
Cu lanțuri vechi de beznă pecetluind ruina
Vin norii, gușteri negri cu gușa de veninuri.

Tărâmurile intră în agonii de aur
Cu hăuri oarbe 'n spate căscate să le 'nhațe...
Și 'n timp ce noi cu capul pe-al somnului tezaur
In văile uituce dormim cu noaptea 'n brațe,

Amurgul uriașa-i icoană bizantină
Și-o spânzură pe 'ntregul perete spart al Țării :
Gol, șiroind de sânge, de visuri și lumină
Stă răstignit Ardealul pe crucea 'ntunecării.

C I O P L I T O R U L

DE

N. I. HERESCU

Dacă te prind, gând sperios, la scaldă
În toată goliciunea-ți idolatră,
Din apa lacului de vis, — o, caldă
Și pură formă — te închid în piatră.

Pe după sălcii stau pieziș la pândă
Ca să te simt venind cu pași de-azur
Spre limpezimea care-o să te vândă,
Născutule din rodnicul huzur.

Și inima îmi bate să se rumpă
Văzând că lepezi straietele lumești...
Mi te privesc cu poftă, cum privești
Când se desbracă o femeie scumpă.

Tu 'ncerci alene apa cu piciorul
Precum poetul dibue un vers.
E-acum plutire tot ce fuse mers
Și'n mâna mea veghiază cioplitorul.

Culcușul cald ți-l pregătesc pe vatră,
Statue, Lar al casei, gând al meu!
Când sap în tine, gândule, ca'n piatră,
Eu, hoț de vise, calc a Dumnezeu.

FORME DE VASALITATE SPIRITUALĂ

— NOTE DE JURNAL —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DE

I. PETROVICI

A renunța la gândire proprie și la ținută personală, a adopta ideile altuia sau formulele lui de exprimare, a merge servil într'un făgaș străin, fără ambiție de cale deosebită și fără să mai vezi vreo altă cărare împrejur, — iată ce aş numi cu o vorbă : *vasalitate spirituală*.

Cuvântul *vasalitate* are în sine un sens pejorativ, așa că nici în domeniul spiritualității nu-și poate schimba înțelesul, devenind cumva o vorbă de laudă. Vasalitatea însemnează în orice caz o subjugare ce suprimă independența și adesea chiar individualitatea, presupunând că cel puțin la unii, ea ar fi putut eventual să existe.

Nu vreau să zic că orice înrâurire exercitată de un spirit superior și viguros crează la acel care a suferit-o, o *vasalitate spirituală*. În felul acesta n'ar exista nicăierea decât vasali, căci nimeni nu se poate izola de influențele societății, cel puțin de ale predecesorilor iluștri sau ale contemporanilor de seamă. Pentru anumite domenii ale gândirii, cum ar fi bunăoară acel filosofic, o astfel de izolare ar mai fi deadreptul primejdioasă, riscând să te facă îngust și unilateral, prizonierul unui singur punct de vedere și al unui orizont limitat. Măcar controlul gândirii tale cu reflecția altora, care au meditat asupra acelorași probleme, privind-o din unghiuri diferite, e o necesitate ce nu se poate înlătura nepedepsit.

Orice om care cugetă folosește elemente împrumutate. Când însă aceste elemente servesc numai ca puncte de plecare pentru o contribuție proprie, cu înfățișare

aparte, sau întrucât partea personală covârșește împrumutul spiritual, — atunci nu mai poate fi vorba de vasalitate.

Platon a fost elevul, dar n'a rămas vasalul lui Socrate, cu toate că superba filosofie platonice își înfige adânc rădăcinile în solul ideilor lui Socrate. Aristotel nu este vasalul lui Platon, ci un mare filosof original, cu toate că și-a înnodat speculația de aceea a uriașului său predecesor și păstrează în vastul edificiu al filosofiei proprii unele fapte de esență platoniciană.

Spinoza nu este vasalul lui Descartes, cu toată concepția sa identic raționalistă și cu toate numeroasele elemente cartesiene folosite — întrucât forma finală a construcției sale are o individualitate precis diferită de sinteza filosofică a lui Descartes. Schopenhauer este un filosof kantian, dar nu e un vasal al lui Kant, întrucât nu s'a mărginit ca atâția alții să fie trena maestrului său, ci a mers mai departe ca acesta pe drumul investigației metafizice, întemeindu-și singur o filosofie pesimistă, adânc impregnată de trăsăturile individualității sale.

În sfârșit, Eminescu a folosit destule teme schopenhaueriene, fără ca individualitatea lui să dispară în cea a filosofului său favorit, de n'ar fi decât pentru motivul că valoarea unui poet nu se măsoară cu originalitatea ideilor, ci cu cea a expresiei, iar în acest domeniu Eminescu a fost unul dintre cei mai autentici meșteri ai poeziei universale.

Și fiindcă vasalitatea unui artist nu va atârna niciodată de natura temelor tratate, ci de modalitățile și structura expresiei, s'ar putea vorbi cel mult la Eminescu de o vasalitate vremelnică față de Bolintineanu sau Depăreașeanu, bineînțeles exclusiv în anii încercărilor sale juvenile, din care s'a degajat biruitor foarte curând; sau tot așa de-o nuanță de vasalitate, aceasta prelungită mai îndelung, la Vasile Alexandri, față de marii romantici Hugo sau Lamartine, — cu toate că la acest fecund poet al nostru, nota personală nu este de tot copleșită, ba înflorește mândră pe ramura altoită cu sevă românească.

Vasalitatea în domeniul artistic ia lesne forma imitației, și este mult mai gravă decât în domeniul științific, unde cineva nu e obligat să fie neapărat creator — putând fi și vulgarizator — pe când artă fără creație, aceasta nu există. De poziția vasalității trebuie însă să distingem pe cea a plagiatului, care implică un element vădit de fraudă — voința de-a prezenta lucrul altuia ca al tău, — ceea ce se poate face eventual nu numai c'un autor cu care ai afinități numeroase, ci și cu 'n altul cu care ai mai puține.

O vasalitate în domeniul spiritual — inclusiv acel artistic — se poate manifesta însă și la oameni fără intenții creatoare; la oameni pur și simplu fascinați de opera unui geniu, căzuți prizonieri admirativi ai manierei și metodelor lui, incapabili să mai conceapă lucrurile sub alt unghiu, să mai aprecieze și alte categorii de opere, să facă dreptate și altor autori.

În privința aceasta voi face o spovedanie personală. Instalați cândva în Leipzig pentru continuarea studiilor universitare, — e foarte lungă vreme de atunci! — începusem să frecventez cu râvnă, în tovărășia unor tineri muzicali, opera din localitate și am avut norocul să ascult, în condiții optime, și nu o singură dată, întreg ciclul operelor lui Richard Wagner, de la Rienzi până la Tristan și Isolda inclusiv. Ajunsesem un pătimaș al muzicii wagneriene și până astăzi socot încă un bun spectacol wagnerian ca una dintre cele mai depline și mai înalte desfătări.

La epoca aceea însă admirația mea se prefăcuse într'o teribilă vasalitate, așa că nu mai puteam realmente să sufăr nici un alt compozitor, înfuriindu-mă mai cu seamă împotriva muzicii lui Verdi, desigur, mai ușoară, mai simplă și cu-o orchestrație mai

elementară. Incapabil să mai recunosc bogăția motivelor melodice și fecunditatea uimitoare a inspirației sale, îmi exprimam întreg disprețul pentru celebrul compozitor italian și odată la reprezentarea operei „Trovatore“, enervat peste măsură de acea muzică pe care o decretasem „lăutărească“ am părăsit ostentativ spectacolul, mai înainte de-a se fi isprăvit. Orice se abătea de la formula wagneriană, îmi părea ignobil sau meschin și aceasta o credeam cu sinceritate, dar firește cu oarbă părtinire și fără urmă de independență.

A trebuit să se scurgă un timp oarecare, pentru ca să mă sustrag tiraniei vasalității și să încep a prețui după merit creațiile lui Verdi — alături de muzica wagneriană, — tot așa precum bunăoară admirația pentru „Sărmanul Dionis“, adâncă nuvelă filosofică a lui Eminescu, nu mă împiedică să gust paralel cu dânsa „Poveștile“ lui Creangă și să recunosc valoarea lor artistică. Wagnerian și astăzi până la măduva oaselor, împart însă dreptatea ceva mai egal pe axa — e vorba de axa muzicală — Roma-Berlin.

Se poate vorbi de vasalitate spirituală și atunci când te supui orbește ideilor sau formulei altuia, *chiar în ipoteza că personal n'ai avea nici o idee proprie ori n'ai fi în stare să ți-o făurești*. Faptul că influența unei singure persoane îți împiedică lărgimea aprecierii și te face să nesocotești alte puncte de vedere, oricare ar fi temeiul pe care îl invoacă și autoritatea acelora care le reprezintă, — aceasta constituie o vasalitate, cu deficiența evidentă a libertății de manifestare.

Însă adevărata vasalitate e să *posezi idei și să renunți la ele*, pentru a adopta pe ale altora, într'un cuvânt să părăsești convingeri proprii, pentru a împrumuta atitudinea altuia.

Lucrul nu este pur teoretic, ci se petrece adevărat.

Sunt diferite maniere de a-ți abandona convingerile personale, subordonându-le unei forțe externe, — tot așa după cum s'ar putea stabili și clase tipice de-o atare vasalitate.

Fără a putea pretinde că epuizez șirul vasalităților celor mai curente, în ambianța vieții noastre sociale, voi cita o listă ușor de recunoscut și în deajuns de bogată : subjugarea față de modă, subordonarea față de părerea colectivității, după cum și față de aceea a unui individ izolat, cum ar fi de pildă vasalitatea spirituală a inferiorului față de superiorul său ierarhic ; a celui slab față de unul puternic care îl apără ori terorizează ; a copilului față de părinte ; a moșneagului față de tânărul cu care viețuește împreună ; în sfârșit a femeii față de bărbat sau a bărbatului față de femeie, — fiindcă ambele cazuri sunt cu puțință, după cum se grăbește unul sau altul dintre cei doi preopinenți s'o ia înainte și să-și instaleze ascendentul..

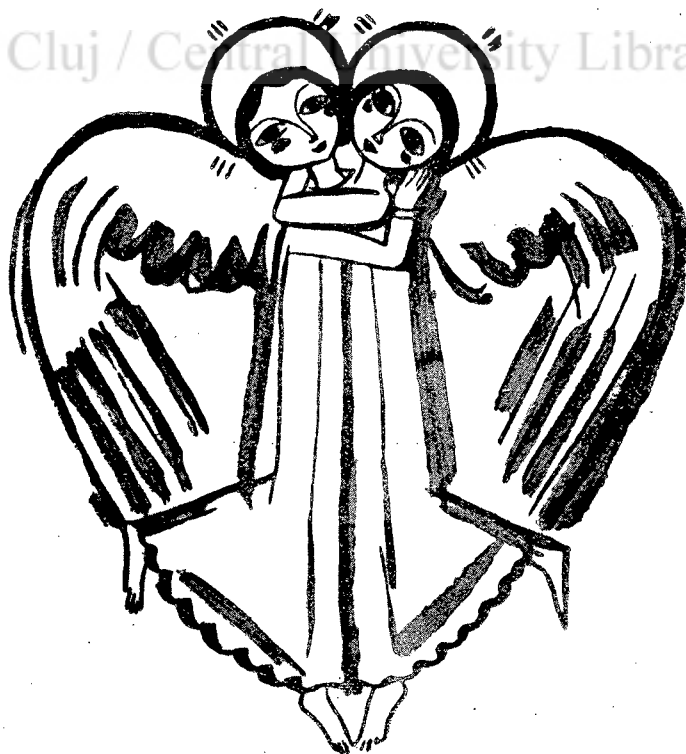
Aș vrea să semnaliez acum forme de vasalitate ceva mai rafinată și mai greu de recunoscut, sub aparența lor exterioară. Mă voi mărgini la două forme interesante, ambele așa de bine travestite că n'ai putea să surprinzi prea lesne fondul lor interior.

1) Să începem cu așa zisul „spirit de contrazicere“ care afirmă cu ostentație totdeauna invers de ce spun alții și care în aparență ar fi prototipul independenței de cugetare, împinsă chiar până la absurd. În realitate însă lucrurile stau altfel : a susține în permanență contrariul, a spune „alb“ fiindcă ceilalți declară „negru“, nu înseamnă a-ți exprima părerea ta proprie, — pe care poate n'o aveai deloc sau o aveai cine știe cum — ci pur și simplu a exprima o opinie care, chiar opusă, e *sis-tematic în dependență de ceea ce susținuse altul*. Este desigur o vasalitate indirectă, dar cu tot aerul său de frondă, e tot o vasalitate, tot o atârănare de atitudinea altuia.

Vom recunoaște însă că spiritul de opoziție ostentativă reprezintă în orice caz

o vasalitate mai nobilă și, oricum, mai sprintenă, — întrucât obligat să răstorni ideia interlocutorului, va trebui să invenți argumente, să născocești obiecții, ceea ce implică o creație, de multe ori efectiv ingenioasă. În orice caz, câtă deosebire, între fermentația spirituală a acestor opozanți de profesie și capul care adoptă docil ideia altuia, cu argumente cu tot, fără măcar să refacă în minte eșafodajul ei documentar!

2). Pentru a trece acum la un alt ipochimen de atârnare spirituală, voi spune că eu socotesc tot ca o formă de vasalitate, atunci când pui în dependență opinia pe care o ai despre cineva, de părerea pe care acela o are despre tine. Dacă el are adică opinie excelentă, să-l gratifici și tu cu una favorabilă, — și mai ales dacă el are părere proastă, să afișezi și tu despre dânsul părerea cea mai rea cu puțină. Cine vrea să fie om liber, — să aibă tăria de-a recunoaște meritele aceluia care te nesocotește, sau de-a vedea defectele aceluia care ție nu-ți găsește decât numai calități! Știu că nu e lesne să ai o astfel de ținută, care te ridică sensibil de-asupra nivelului comun. Se opune propriul tău orgoliu și mai ales prejudecata socială că laudându-ți bârfitorul îi crezi o superioritate de care vei avea de suferit. Totuși, fără a aspira la sublimitatea supraumană a Mântuitorului care strein de orice gând de revanșă, a murmurat în fața aceluia ce îi flagelau obrazii: „Doamne iartă-i că nu știu ce fac!“ — a recunoaște pur și simplu calitățile cuiva care din patimă le nesocotește pe ale tale și a nu-i copia servil atitudinea lui nedreaptă și răutăcioasă, este un semn necontestabil de superioritate morală și de falnică independență.

P O E S I I

DE

GHEORGHE BUMBEȘTI

LINII FRÂNTE

Liniștea, apele, cerul
N'au să te 'nvețe misterul :
Dincolo, dincolo față
Zace durerea uitată.

Tristul, duiosul contur
Plouă lumină 'mprejur,
Orb mă visez străbătând
Codrii de aur arzând.

Unde-i obolul lăsat
In palma ce s'a descărnat ?
Unde, departe, nimic nu e unde
Jocul tăcerii în gol se ascunde.

NAUFRAGIUL MEDUZEI

Am putrezit de-atâta mers pe ape
Ne ard în gură amurgiri de fier
Tăceri se lasă grele pe pleoape
Și păsări negre cad, bucăți de cer.

Sunt rupte punțile între prăpăstii toate
Și fantomatic umbrele gonesc
Cosciuge trec cu morți întinși pe spate
Și glasuri triste 'n gol se prăvălesc.

Ce apă lăncedă e vieața, ce întinsă —
Nemărginită iar durerea noastră
Trăim nostalgic înspre clipa stinsă
Orbiți deatâta 'ntindere albastră.

— Luntrașule, n'am bani să-ți dau la vamă
Nu mă goni c'a umezit și duhul
In urmă și 'nainte cei de-o seamă :
Ecouri rupte spintecă văzduhul.

Luntraș bătrân ți-e fruntea dăltuită
Sclerotici ochii, inima uscată
Dă-mi drumul sub tăcerea adormită
Durerea iar mă roade, nesecată.

Nu-i moarte, nu-i uitare, suferim
Aici, cândva, sau dincolo de lume
De colții stâncii pluta nu zdrobim
Și spre genuni nu-i drum tăcut de spume.

Și-am blestema mușcând din întuneric
Ne-am prăvăli 'n adânc, adâncul nu e
Un cer : acelaș peste veacuri, sferic
Boltește larg pustia cetățuie.

SCRISORI DIN SAT

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Căzu 'n amurguri pasărea de scrum
Pe miriștele arse și uitate
Aflând au plâns țărani lângă fum
Și-au plâns ecouri, dincolo, departe.

Plouă mărunț și 'n burnița târzie
Tot satul s'a 'ntristat și s'a 'negrît
Și-a curs tăcerea umedă, pustie
De undeva, din timpul amorțit.

Cocori duceau în cioc o raclă — unde ?
Și ce rugină se topise 'n ea ?
Ardeau în toamnă frunze sângerânde
Și sufletul jilav, tot mai ardea.

II

Trec drumeți din ce în ce mai rari
Timp și sat adorm lângă clipită
De sub geana zării umbre mari
Cad în apa serii, liniștită.

— Tâmplă de pământ la ce visezi ?
Ori e liniștea bolnavă de te doare :
Taci, trecu pustiul prin livezi
Urme mici lăsat-a — mi se pare.

Pe cărări întoarse putrezesc
Iar trecutul și tristeța — până când ?
Păsările nu se mai opresc,
Frunze moi se scutură pe gând.

CÂNTECUL INTOARCERII

S'au spart în cioburi frunțile de piatră
Și ne-am întors cu inimile 'n drum
In casa 'n care, prin amurg și fum
Un greer roade liniștea în vatră.

Miros de lemn uscat nu mai era
Nici cei ce-au fost să-ți spună cine ești
Oprită sara tristă în ferești
Ne-a arătat cu degetul o stea.

Ne-am așezat și-am așteptat, pustiul
Nu mai era nimic în noi, nici peste noi
Și ne-am simțit deodată singuri, goi
Orice 'nceput ni s'a părut târziu...

...Pe urmă nici târziul n'a mai fost.

MERGEA UN ORB PE APE

Balta verzuie lăncedă-și respiră
Ape stătute dincolo de zare
Pe-un plaur rupt, cu glas ca o chemare :
O pasăre de liniște se miră.

Târziu luntrașii trec cu sara 'n spate
Târând năvoduri lungi de mâl și trudă;
In asfințit tăcerea crește udă,
Clipe se scurg în timp, nemăsurate.

Un clopot sună 'n depărtări de sat
Ecou de-argint și singur se îngână,
Pe 'ntinderea pustie dus de mână
Un orb pășește trist și vinovat.

S T R A N A

DE

LADMISS ANDREESCU

*In țara lui Lerui-Ler
Năzuiesc un colț de cer.
De-oi găsi, de n'oi găsi
Nimenea nu poate ști —
Singur Lerui-Ler.*

BCU Cluj / Central University

I

Nichifor Crainic

— **D**a' mergi din cale, spurcatule!... se stropși bătrâna Iștina Iobului către iepurele alb cu stea neagră drept între urechi, dinsus de crucea ochilor...

Urechiatul sări coardă doi pași în lături și rămase acolo, picat ca un lucru fără suflet.

Bătrâna grăbi spre poartă, ocolind cu pași mărunți noroiul. Dar ajunsă dincolo de prag, din cale, mai svârli, fără vrere, ochii înapoi. Sperios, iepurele o privea cu urechile în sus, a temere, cu steaua de păcură din inima frunții ca un semn rău, cu ochii oblici și roșii măriți de puteau fi asemuiți cu ai necuratului...

— Piei... Piei, satano!

Increșită de mânie, trânti poarta după ea și porni dealungul drumului. Părea un vifor fugărind de duhuri grele.

* * *

Smârc-smârc... smârc-smârc...

— Calce-te bătrânețe, că nu mai ești bună fără să mă'nglozi până 'n brâu!

Bătrâna Iștina Iobului, coșcovită vai și amar sub povara unor ani cărora le lângă casa albă și mândră a lui Gheorghe-a lui Crețu Șchiaului ca să sudue în tihnă cam pierduse șirul, cu nasul adus mai să-i atingă bărbia, roșu și înrouat, se opri și să-și stăvilească o tuse aprigă. Gospodarul tocmai potrivea clenciul la poartă că-l stricase aseară, când venise din sat un pic afumat.

— Da' cin'te-o fi pus să iei tiva'n cisme și burnița'n cârpă pe o așe vremuală, tătașe?

Bătrâna, mormăind pe nas, ridică un ochiu și îl fulgeră pe sub stuful sprâncenelor încordate pe frunte la deal, a ciudă.

— Doar eu nu-s păgână ca voi, mă Gheorghe; mai dau și pe la biserică...

Omul muiè glasul. De răspuns însă se socoti să nu rămână dator :

— Ba ești mai păgână ca toți... Că, iacă-tă, acu' ocări deasurda...

— Ocăr bătrânețele.

— D'apăi și acelea-s dela Dumnezău...

— Ba's dila... ptiu!.. ptiu!.. că iar era să zic una proastă... Doamne nu m'auzi... Da'mergi în treaba ta și nu mă mai ispihiti atâta că-ți blagoslovesc și ție de noroc...

Omul, roșu și sănătos, zâmbi a mărinimie, svârli din umăr nepăsător și intră în curte, trăgând binișor poarta după el.

— Trânte-te arhanghelu'... se oțări bătrâna spre scândura porții neagră de ploi și ani, că n'ai fi putut ști pe cine a trecut la pomelnic : poate poarta, poate omul trecut dincolo de ea...

Dupăce se potoli din tușit, își potrivi cu mare greutate bitușca pe gârboveala umerilor, că se trăgea de-a stânga. Băgase în jepul din acea parte, adânc cât o straiță de cea mare, niște colaci de dus comând la biserică. Sfârșind cu odihna bătrâna Iștina Iobului se urni din nou amintindu-și de năcazul ei cu strana, cu popa Gurgui, cu boreasa satului Iștina lu' Hulpan, cu toată sdroaba care fusese la „lițitaț“ în ziua aceea amărîtă, de sfârșit de toamnă și verdeață...

...Smârc-smârc... smârc... smârc.

Acasă, înainte de a pătrunde în tindă, cu toate că trecuse prin curte a fe-reală, ochii cu stea neagră ai iepurelui îi săriră în cale a batjocură, și se ținură după ea cu vrăjmășie...

— Ei minunea minunilor...

Bătrâna prinse a zice în gând ocinașele și a se închina cu limba în cerul gurii, — că-i fu rușine până și de ea, la atâta neghioabă și temătoare închipuire...

— Asta-i semn... D'apăi... Da... da... semn...

* * *

Iștina Iobului purta într'adevăr povara unui năcaz cum nu mai purtase nici-când, dealungul celor ai săi optzeci și patru de ani. Cu atâta vac o omenise Dumnezeu drăguțul. Dela o vreme mărturisea că numai cu mare greu își duce greul anilor în coșcoveala ghebei și 'n cismele de iuft husăresc cu brăcii roșii, pe care de douăzecișicinci de ani acum în toamnă, nu isbutise să le păraduiască. Iși mutase gândul c'o mai ajunge să dea de cap la așe tărie de cisme, aduse de Ion — fie iertat bătrânul ! — dela târg, din Săliște. Dar oricât ar fi cismele de fier, gândul dela strană nu și-l-ar putea muta în ruptul capului.

De aci-i tot necazul.

Că nu se putuse face lucrul acesti fără doar cu strâmbătate. Strana este a ei dela măritiș, — șesezecișiopt de ani la rusaliile ast' vară trecute. Și, și atunci, o primise zestre dela mamă-sa, care și ea îmbătrânise acolo, în scaunul dinapoia tinzii bisericii tot zestre primit... De șesezecișiopt de ani lemnul acela vechiu și sfințit debunăseamă de atâta stat zi de zi, noapte de noapte, în sfânta casă a Domnului, îi primea trupul fie odihnit în sfintele sărbători ale iernelor când munca nu-i prea mare iar porcul tăiat în ajun de ignat dă puteri și svâc sângelui; fie sdrobit de trudă

în tot atât de sfintele sărbători ale verii, când căldura și lucrul prăbușesc trupurile nevolnice. Și de șezecișopt de ani ea, Iștina lui Ion Iobu de dinjos de Gureș, plătește dajdia către sfânta biserică, în bucuria că o învrednicește Sfântul să-și ție sovoacele și să fie la dreaptă cinstire acolo, în casa Domnului peste sfinți și oameni.

Și acum să vină ea, Iștina lui Hulpan, să-i ia strana !... Cum s'o fi putut treaba asta, este greu de știut... Dar mirarea este mai mare cum de-a găsit dreaptă neleguirea pân' și popa Gurgui !... Auzi ! ?... Popa ! ?... Ea cu popa n'o avut nicio pricină niciodată. Și-o rânduit slujbele; s'o dus la biserică în toate duminicile; posturile le-o purtat după cum-îi scrisa; milă la săraci o dat; biserică o fost ajutat-o.

Bătrâna Iobului își scoțoțește ascunzișurile gândurilor doar de și-o găsi o vină cât de mică față de părintele Ion Gurgui... Dar greșală nu află, nu-i chip să afle, cu toate că parcă ar vrea ca să-i afle iertare popii; nu dibue făr' faptă făcută cu plinătate... Atunci, de ce i-o fi luat popa strana ? Și de ce nici judele Picului — că i-i doar nepot bun, de frate, — nici dascălul Donului — că și el parcă i-i e nepot de nepot — nici vornanul Bontii — și ăsta tot nepot îi vine după soră-sa Mărie — nici unul din cei cari mai erau pe acolo — mai toți nepoți — nu i-au venit în ajutor ? Doar nu s'o fi ridicat tot satul împotriva ei, o bătrână tare necăjită și gârbovă... Și-apoi ce-o fi având satul cu strana ei ? Satul i-a dat-o ? Satul i-a lăsat-o ? Satul i-a plătit-o ? Și ce treabă are judele Picului, sau dascălul Donului, sau vornanul Bontii cu strana ei ?

— Nu-i așa tătaișă Iștină, a încercat s'o lămurească Minerva, un diavol de nepoată, frumoasă și înșcolată. Strana nu e nici a dumitale, nici a popii Ion și nici a judeului.

— Cum să fie a judeului ? Strana-i a mè... Și după ce-oiu muri eu...

— Ba nu-i chiar așa... Stai să vezi... Strana este a bisericii și biserică este a satului întreg... Drept îi ?

— Dirept, drept că-i biserică satului... Da strana-i a mè dela fie iertată maică-mea... Eu așe o știu, așe o țiu una n-t'una...

— Greu se poate înțelege cineva cu dumneata tătaișă... Fă cum socoți mai chibzuit... dar strana-i a celui ce dă mai mult...

Și nepoata Minerva; așa, frumoasă și înșcolată cum îi ea, s'a dus la treaba ei, iar bătrâna Iobului a socotit-o și pe ea în rândul vrăjmașilor, că până aci o credea cea mai iubitoare din toată cioruda de nepoți de toate mărimile...

* * *

*Luică, luică.
De mi-l culcă
Și tu somn
De mi-l adormi...*

Bătrâna Iobului cu un picior ține talpa furcii, iar cu celălalt mișcă ușor leagănul, că Iliuș nu doarme făr' legănat; — așa l-a învățat ea, minunatul... Zorește să gate și caeru' aest ca să se apuce apoi cu nădejde de ștrimpii lui Ion, fecioru'-său și stăpânul astei gospodării, — că-i iarna la poarta satului...

Tot luluind la sgaiba de copil, a prins-o setea. A lăsat furca și leagănul și... pâș-pâș, pâș-pâș, a ajuns la căldarea cu apă. Cupa-i sus în stălaș... Bătrâna s'a înălțat cât a putut ca să o prindă, dar e puțintică și slabă și nu a ajuns tocmai acolo. Și doar i-a spus de-o sută de ori: Mă Ioane, las-o aici, pe căpăcel, că mai e și altă lume în casa asta. Dar Ion, ca Ion...

— Ioaneee... Ioane.

Omul se urni din tindă, unde trebăluia și, din prag, cercetă încăperea cu ochii, s'o afle pe bătrână.

— Da'cei ?

— Iar ai suit cupa'n focu' focului ?..

Ion prinse a zâmbi și, liniștit, îi dădu cupa.

— Ioane...

— Ha ?...

Gândul i-a venit așa, negândit, bătrânei.

— Măi Ioane, nu mergi tu fuga-fuguța la Iștina lui Hulpan să-i zici de strana mè ?...

Omul se încruntă.

Ba că alt lucru n'am... Las'o'n foc de strană... Nu mai tot da banii popii Gur-gui ; că popa are, da' eu n'am..

— Păi i-o las nevستی-ti, după moarte, fecioru' mamii, se tângui bătrâna.

— N'am lipsă să mai plătesc și după ea.

— Taci... taci... că te-aude Sfântu'.

— M'o auzi, nu m'o auzi.. Da' eu n'o fi musai să tot plătesc bani la popă pentru o strană fără folosință. Că el are cât tot capu'aest de sat, o ținu una și bună feciorul.

Bătrâna desnădăjdută, a rămas cu ochii pironiți în ochii lui, fără ca să-l vadă, că atât îi era de mare durerea.

Iliuț a prins să scâncească din leagănul nelegănat. Bătrâna Iobului s'a smuls din durere, la scâncet și s'a repezit să-l liniștească.

Luică, luică...

Ion a fost bucuros să scape de melița mume-sii...

* * *

— Minervuță fată, ia vin la tătăișă...

Bătrâna o chema ca pe vremea când o luluia și pe ea ca pe Iliuț acum.

Minerva era într'adevăr nepoata cea mai înșcolată din toate nepoatele bătrânei Iobului. Acu', în vară, zice că gată școala dela Sibii, că-i pe-a opta clasă și apoi vrea să meargă la școlile înalte dela Cluj, sau poate dela București, peste munți. Bătrâna s'a gândit s'o mai roage pe ea, că-i învățată; doar o prinde iar strana.

— Viu, mam'bătrână.

Fata a zâmbit cu tot cerul pe chip — în frunte parcă avea un soare și a dat să i se așeze pe genunchi.

— Vii !... Stăi că doar nu mai ești de doi ani și eu am peste optzeci...

— Cei dacă ? Ți-s doar tot nepoată...

— Tot, tot... nu zic ba... Dar mai voinică decât mine,, o babă bună de dus către poarta lui Nandrea (Nandrea, își avea casa drept în fața progadei.) Dar eu te-oi ruga ceva, Minervuță.

— Te ascult, mamă bătrână...

— Eu, de... cum să încep mai bine ?.. Că-s bătrână și proastă, porni Iștina vorba cu mare violenție în glas. Nu știu nici serie și nici ceti fără psaltichia cu litere de cele vechi... Da' tu nu te-i supăra, Minervuță, că eu...

— Și zi-i odată mam' bătrână...

— ...Că eu, știi, am strană la biserică dela fie iertată mamă-mea... Și tu... ție ți-i drag Toaderu lui Hulpan...

— Vai, mam' bătrână!

— Ei vezi, ți-am fost spus eu că te-i supăra...

— Dar nu mă supăr de fel, a grăbit fata să-și îndrepte mirarea dinainte, măcar că obrazii îi erau tare purpurii.

— Așe; să nu te superi... Că dacă vă sânteți dragi, o să vă și adune Dumnezeu drăguțu' la un loc... Că și el învață carte ca și tine... și-i domn, nevoie mare... Și vi-s' frumoși amândoi... și ochiați... Parcă nu v'am văzut eu într'o sară la voi la poartă... chicoti ca veselă.

— Mamă bătrână — fata s'a înroșit toată. — Asta ai să-mi spui?... Dacă-i așa; ia, plec...

Bătrâna s'a speriat tare și s'a mirat, că nu știa de ce s'o fi supărat fata?!

— Stai, stai... Și dacă voi vi-s dragi, a grăbit vorba, se chiamă că tu-i poți spune lui Toaderu tău...

— Dar nu-i al meu, zău...

— Ei, lui Toaderu lui Hulpan, să puie vorbă de ajutor la mumă-sa, ca să-mi lase strana. Că mi-o luat-o cu puterea și să nu mai umblu în lejie că-s' bătrână și năcăjită...

— Iar cu strana mam' bătrână... O, ce sdroabă ai și dumneata...

— Sdroaba, e sdroaba mè... da' tu să vorbești cu Toader...

— Bine, bine... 'Oiu vorbi...

Toată ziua bătrâna Iobului a fost veselă. N'a mai ocărît pe Iliuț, 'i-a tot luit; n'a mai cicălit nici pe Ion, și chiar la noră-sa Veta, s'a uitat frumos, lucru rar de tot; ba i-a și ajutat la treburi socotite prea grele pentru bătrânețele ei.

Seara, când Minervuța a venit să-i aducă vestea rea dela Toaderu lui Hulpan, — că mamă-sa nici nu vrea să audă de strană, mam' bătrână, — Iștina s'a încruntat atât de rău spre fată încât a speriat-o...

— Mergi, mergi, că asta nu-i dragoste la voi...

Apoi s'a întors către Ion să-și descarce furia și amarul :

— Mai bine' nu te făceam, Ioane mamă, că parcă'n curtea asta nu-i braț de om și stăpân... Mergi mă... ia, acu' să mergi la Hulpănoaia și să-i spui două s'o vâri în sperieți... Ia acu, că tot am stropeală de nu piei din fața mea.

Omul, ca să scape de otrăvita vorbă a bătrânei, a luat tina către Hulpănoaia, măcar că știa el că-i calea deasurda.

* * *

Dela neisbânda drumului către noua stăpână a stranei, în casa lui Ion e iad. Cât e el de blând și îngăduitor, se teme că-și va eși din liniște și — vai și amar de el! — s'ar putea să facă vreuna nefăcută cu bătrâna. Doar gândul acesta îl cutremură, dar ieri din zori așa, alaltăeri așa, mâine nici că s'ar putea să nu fie tot cu gură mare și venin... Nici azi, că-i Duminecă, sfada nu se mai sfârșește.

— Ioane mamă, fir-ai fhi fost al focului, că de când te-am prăsit la nicio treabă n'ai fost de ispravă. Toate, gata 'naintea ta... Pământ fără trudă, curtea și căsile fără isghitură, via din ceru'cerului, sălașele la fel, vitele tomna pe tomna, oile așșderea... Da' de ce nu le-oiu fhi mâncat? De ce nu le-oiu fhi pus pe mine, maică? Să fac moșie, să aibe Ionu mamii, fecioru' mamii. Să nu ducă greul cum

l-am dus eu... Că eu... numa' eu știu ce-am trudit singură cu cinci cophii și cu tată-său în America... Cinsprezece ani... Când s'o dus v'o lăsat pe toți roată de poalele mele și când o vint, erași toți brazi și bujori...

— Da' ți-o adus tatu dolari, a încercat Ion să-i tae descântecul.

— Dolari zici ? Cum i-o adus, așe i-o dus... Că avea gătiță largă, călca-i-o-ar...

— Nu-l mai ocări, mamă...

— O, dragu' mamii; ia, mă ia gura cu iutele... Ce să fac?... Că o beut cât satu' tot laolaltă... Da' viia din Capu'Luncii el o luat-o săracu'.. Și-o luat și două jumătăți: a din Bobdă și a din sus de Aluniș... Și yitele le-o luat tot atunci: doi boi ca doi muți. — Is prea mari mă Ioane, — Las' să fhie Iștina mē... Și i-o adus în bă-tătură. Geaba, tu nu ești ca el, fecioru mamii... Nici nu bei, nici nu sudui, nici moșie nu faci și nici în America n'ai s'ajungi... Da ce zâc eu ! — Tu n'ai ajuns nici la popa Gurgui... O. Ioane mamă : fire-ai fi... da nu-ți mai zâc, că ori zâc la lemn, ori zâc la Ionu nost', tot în pustiu îmi bat gura... 'Oiu vedea eu ce 'oiu face, da 'de strană tot nu mă las Ioane. Așa să știi : nu mă las...

Bătrâna o porni spre tindă că, băgase seama c'o prinde frigul. Omul se îndreptă, pășind amărît, spre grajd, — să mai curețe la vite.

Pe bun drept nu putea fi decât necăjit Ionu Iobului, necăjit pământ, de atâta amar de zile negre câte îi face mamă-sa pentru o sărăcie de strană, care i-a mâncat în tot anul câțiva punți de sare și câteva litre de gaz. Că lor sare le trebue; și gaz. Nu strană. Strana-i pentru bogătani. Hulpănoaia ? D'apăi aceea are avere... Morarul lui Băniță ? Dacă-i morar, poate avea și strană. Boldașul lui Țăroiu ? Da cine alt'a cuprins în sat mai multă moșie de vreo cinsprezece ani încoace ? Și-apoi chiar vărul Picului, că-i jude... Și șogorul Bontii, sau celălalt văr, al Domnului, is toți oameni cuprinși, oameni cari au după ce să bea apă; nu ca el : cu boii costeliviți, rămași dela tatu-său, cu curtea e drept : mare, încăpătoare, dar cam goală de rostueli și plină de cophii... Și-apoi, dările; Și-apoi aruncurile... Că n'are el unde să dea banii... Că n'are el unde să părăduiască grâul și cucuruzul... Porc ca lumea nu-i în coteț, oile s'au împușinat că i-au murit trei astă primăvară de gălbează, gadine: un cocoș și o găină, ca la nime 'n lume... Și bătrâna îl pisează cu strana ei... O să-i trânte odată o vorbă aspră să gate, că prea s'o isgorît la cap... Oar 'ce vină o fi având el dacă Hulpănoaia — neam de apucători — i-o luat strana mume-sei ? !... Dar mai bine să i-o scurteze bătrânei așa, cu repezeala.

Ion se opri și încleștă cu furie nodurile pumnilor pe coada furcoiului cu care curăța grajdul. Privi în grinzile de lemn vechiu și înegrit, ca pentru a cere ajutor cuiva de acolo, de sus, apoi, lăsând furcoiul într'un colț, călcă apăsat spre tindă. În tindă se mai opri odată și iar aruncă ochii în sus, cu obidă, apoi, ca rupt din loc. păși în casa dinainte. Dușman, trânti ușa de s'au sgâlțâit ferestrele :

— Tu mamă...

Se opri înlemnit. Iși aminti că niciodată nu a încercat să-i vorbească atât de aspru bătrânei. Ii fu milă de ea, de nevolnicia ei și se încurcă în dârzenie și vorbă :

— Tu, tu, mamă... Vezi c'o eșit purcelu' din coteț.

Se strecură vinovat pe ușă și ca un om care face o faptă rea, până să se urnească bătrâna, se repezi la coteț, trase clenciul, iar purcelul o sbughi, guițând ascuțit prin curte.

* * *

De când cu „lișitațu“, bătrâna Iobului nu mai are loc în curte de iepurele fiu-său. Unde-i iese în cale, dă după el cu ce nimerește, doar l-o ucide, măcar că știe

bine că o asemenea ispravă l-ar mârni tare pe Ion, care socotește pe urechiatul acest, de noroc la casă. Auzi.... Iepure și noroc !... Iepurele-i pagubă în băătura omului... Că ce stare avea Chia Moanii până în ceasul când i-a intrat omul pe poartă cu iepuri 'n brațe... Adusesse o pereche dela un sas din Cristian... — Tu nevastă, să-i pui sub iesle că-s mândrii. Mândrii, mândrii...

Da 'de atunci se ține pacostea de om : a dat holera 'n găini, i-a fâtat vaca vișel mort, s'a 'mbolnăvit Chia de era să se ducă, i-a ars șira de paie. Și iepuri se 'nmulțeau sub iesle...

— Mă omule, iepurii acești sunt pricina pagubelor noastre, a băgat sama Chia.

— Fugi, tu, muiere... Doar n'ai minte de copchil..

Și i-a murit și șargul...

Mă omule, dă-i în foc de iepuri... Tu nu vezi că nu-s' fără sărăcie ?...

— Ce ești așè...

Și omul i-a arătat femeii, cu mâna, cam cum ar fi după socoteala lui. De bună seamă strâmbă tare 'ntr'o parte, a înțeles Chia semnul bărbatului.

Dar pagubele n'au conținut la curtea lui Moanea. Ba prinsese omul năraș, că venea acasă tot amețit și duhnind din el numai vinars.

Până 'ntr'o zi, Chia n'a mai zis nimic de iepuri. Și 'n altă zi, i-a găsit Moanea pe toți cu burțile 'n sus, sub iesle. Le dăduse femeea șoricioaică.

S'a sbătut omul, s'a mirat, s'a socotit și cu și fără năduf, apoi a hotărît c'a dat molima iepurilor sub ieslea lui. S'a împăcat cu un asemenea gând, a adunat mortăciunile și le-a îngropat undeva, în fundul grădinii. Și cu ei, a îngropat și sărăcia...

„... Doar zâi lui Ion de iepure... Zâ-i, dacă poți... De altele nu ridică el glasul, da' când-ți vorba de iepure, ia casa foc, că pagubă nu-i prea aduce el; nu se vede paguba ca la Moanea. Dar nici 'nainte nu dă gospodăria... Și-apoi, fhie ce-a fhi, iepurele are pe necuratu 'n coaste... S'o mântuit... Doar necuratu'o fost atunci când s'o dus ea la lișitaș... Strana-i lucru sfânt din casa Domnului și ea o pornit să facă ispravă cu iepurele, cu micuțu 'n ochi... Mai bine nu se pornea... Mai bine?... A fhi... Da'-și-atunci ar fi rămas fără strană, că Hulpănoaia și-ar fhi făcut după plac de cap... Așe, tot i-o stat ea, Iștina Iobului, bătrână și cu părul cum îi neaua, i-o stat în ochi ca o mustrare... Ce mustrare ? Parcă știe lacoma lui Hulpan ce-i aceea !... Dacă ar fhi știut, nu și-ar fhi lăsat nepoții de către Toader, frate-său mort în bătaie, fără moșie... O fost titoră da' când au venit ficiorii dela cătane și au gătat greul hainei împărătești, gătase și ea cu averea lor... Și la județ tot ea o eșit deasupra... O eșit, cum să nu iasă, că doar, vezi bine, ea n'are iepuri... Nici vorbă să aibe... Că doar ea, bătrâna Iobului, îi cunoaște casa și curtea... Niciodat' n'a văzut asemenea diavolească spurcăciune în cuprinsul rosturilor hulpănești... Hei, Hulpănoaia e tare spurcată... Nu ca Moanea și nici ca nătântolul de Ion...”

Tot socotind la năcazurile pe care iepurele le poate aduce la casa omului, bătrâna Iobului, pornită să mulgă vaca, s'a lăsat un pic a odihni că o dureau vinele de cât șezuse încovoiată lângă ugerul plin și lăptos. Aproape a adormit pe scăunenciul așezat în ușa grajdului. Siștariul, plin pe trei sferturi cu lapte aburit și înspumat, doarme și el la picioarele bătrânei. Pe ușa grajdului pătrunde o boare cu miros oarșan și sănătos de măr în puterea rodului. Cerul e blând și soarele cald. Ce bine ar fi dacă 'n curtea asta n'ar viețui pacostea de iepure !.. Ar fi casa mai luminoasă, Ana mai bună, copiii mai frumoși, Ion mai inimos... Altfel ar merge treburile, alții ar fi oamenii. Dar așa... așa, iată... iată minune !... Micuțu' cu cornițe... Da, da, micuțu' în blana albă cu stea neagră între ochi, a urechiatului...

Ronț... ronț... ronț...

Iepurele i s'a suit în poale, și a prins să-i roadă de sub piept domol și liniștit...
Ei, drăcie!... Ronț... ronț... O să-i ajungă inima...
Inima... inima ei...

- Tătăișă, tătaișă Iobului...
- Care-i acolo ?
- Eu tătaișă... Eu, popa Ion...
- Ce-i părinte ?
- Hai, că ți-a lăsat Hulpănoaia strana.
- Nu pot, părinte. Nu pot...
- Hai ! Cum nu poți ?

Intr'adevăr, bătrâna Iobului, înțepenită în scaun, stă moleșită, robită de dinții mărunți și teșiți ai urechiatului. Ronț... ronț... O să piardă de tot strana cu afurisitul aiest de iepure...

— Stai stăpână ; stai, că strana-i lucru netrebnic...

A vorbit iepurele.

Bătrâna a înlemnit de teamă și uimire ; mai să leșine.

— Da' hai odat' tătaișă...

— Nu pot, părinte...

Abia a mai avut tăria să răspundă.

A vorbit iepurele ? Ar vrea să-l mai audă odată, o singură dată... Dar animalul cu ochii lui roșii micșorați răutăcios, o roade de sub sînul stâng, la inimă. A, de-ar ajunge odată acolo !... Să-i soarbă tot sângele păcatos... Să rămână numai și numai purpura curățită de păcat a tot ce e bun în ea... Ronț... ronț... Mai are încă... Și atunci, ehe, atunci să vedem cine i-a mai sta în cale !?... Strana e a celui fără păcat... Și ea va fi fără păcat... Ea, bătrâna Iobului... O s'o scape iepurele lui Ion... Cum a fost atât de pornită împotriva bietului animal ? Cum de a socotit că el poate fi pricina atâtor rele care i-au eșit în cale ?... Când pricini adevărate erau păcatele din ea, din sângele ei vechiu și isbit de toate necazurile vieții... Ehe !... Optzecișipatru de ierni... Nu-s de colo... Câte păcate s'au adunat în trupul ei costeliv și puțin !... Ronț... ronț... Și acum iepurele o scapă de ele... Va ajunge la inimă ; acolo e rădăcina păcatelor, — o să i le soarbă pe toate... Și o să fie, apoi, așa, ca sfintele ; ca sfânta Filofteia dela Argeș... Să-i mai stee atunci Hulpănoaia în calea cinstitei mântuirii... Dar cine-o să mai poată să-i ație calea ?... Atunci, toate stranele 'or să fie ale ei... Le-o împărți ea cui o vrea ea, cu mâna ei... O să-i dea una, mai în față, Minervuței... că vede mai bine către stranele domnilor, de lângă altar. Și Minervuța vrea să-l vadă una 'ntr'una pe Todirelu lu' Hulpan, — așa-i călcătura ceasta de dragoste !... O să-i dea una și lui Crețu Schiaului, că să vadă și păcătosul ce pot bătrânele care bat calea bisericii cu burnița 'n cârpă și cu tina toată lipită de cisme... Și lui Picu, judele, o să-i dea strană, — una la loc bun, că-i față pusă de stăpânire acolo la județie ; zice și la cartea sfântă: ce-i al cezarului... Și i-a da și celuilalt nepot, al Donului, dascălul, i-a da o strană chiar lângă altar și lângă strana lui Todirel — că și el să chieamă că-i domn dacă-i dascăl și umblă 'n straie nemțești. Acum dascălii nu mai umblă doar ca diacul cel bătrân, al Prisăcanului, cu chimeșoiu' peste cioareci, că au toți nădragi domnești și roc strâns pe șale. Și-o să-i dea strană și la Ioana Grancii că-i văduvă din bătaie și-o năcăjit singură până ș'o crescut șesă copii, — toți brazi... Și la Ana Puiului o să-i dea, că-i harnică și o tras și ea la năcaz cu toate

puterile până i-o fost omul în America, vreo zece ani... O să dee la tot satul strane..

— Și-o să vie la rând Iștina Hulpănoaia.

— Da cei tu Iștină, bogătană ?

— Ia mă rog și eu, leleo, de-o strană la biserică..

— He !... Ne-om potrivi noi la nume, da' la suflet nu ne agrăim, Iștină Hulpănoaie... Nu ne agrăim, nu...

— !...

— Că, hiii ! Neagră ești la suflet tu, femee...

— Dece-s'neagră leleo ? Eu plătesc doar strana, că bani am...

— Vei fhi având tu creștari, da' stranele aeste nu să plătesc cu arginți..

— Cu ce să plătesc, dar ?

— Cu suflet, Iștină Hulpănoaie.

— Da'eu n'am suflet de plătit la ele...

— N'ai tu suflet de felu, dar de plătit !?... De aceea socot să-ți muți gândul dela strană... Mergi și tu la papistași, sau la sași, sau mergi la Sibii la jidovi... că și-or da, poate, strană la ei acolo... Da aci nu-i loc de tine...

Dă-mi batâr una mai în fund, mai în fitece colțișor întunecat... Să am și eu o strănuță cât de cât, leleo... Să am și eu loc de 'nchinat. Că eu nu mi-s' nici papistașă, nici săsoaică, și nici jidovă...

— Ba ești... ești de toate câte o țără, numai creștină nu ești... Creștinii n'or face ce ai făcut tu, Iștină Hulpănoaie... Da nu ț-o mers... Că Dumnezeu drăguțu' mi-o trimes iepurele acest și m'o scăpat de păcate... Și acum cine-i mai mare, tu, păcătoasă, sau eu ? Eu, debunăsamă... Și eu zâc vorbă și cum zâc așe se potrivesc lucrurile... Nu-ți dau strană, nu...

Iștina Hulpănoaia s'a prăvălit deodată, ca un butuc lovit de secure... Ca un pietroiu...

— Țușt... țușt... Pțpșt !... Spurcatu' satanei... Cum foc ai intrat acolo ?

În șiștarul dela picioarele babei iepurele se bălăcea leorcăit de lapte și sorbea cu mare sete de pe fundul de lemn al vasului.

— O. ce năcaz-îs și bătrânețele pe capul omului !... Cum stai, cum te prinde Enea...

Bătrâna a prins iepurele de ceafă și, așa ud de lapte, l-a svârlit cu dușmănie, între boi, în paie... Apoi a eșit cu șiștarul în mână, a vorbit singură ceva, s'a închinat fricoasă și a dat laptele rămas pe fund, în troaca porcilor...

S'a întors apoi, ridicând un pumn sbârcit și negru :

— Tot o să-ți viu eu de hac, necuratule... Tot o să te omor eu... Și scap și curtea asta de satana...

În noaptea aceea, Iliuț n'a avut lapte, iar Ionuș Iobului a ocărît tot de soare și de „arhanghel“, pe toate bătrânele din lume...

— Numai cât ași întoarce capu' și știu că debunăsamă maimonu de iepure-i în calea mē, pe-aici pe aproape și mă isbește cu ochii lui cei roșii... Dacă chiar îi, știu că nu 'oiu face nimic la treaba pornită... Piaza-i piază și pace... Da' nu m'oiu întoarce... Să nu-l văd...

La poartă însă, bătrâna Iobului tot nu s'a putut răbda... Doar o aruncătură de privire și necuratul cu urechi i-a fost în ochi. Așa cum ea îl știe: în două labe, cu urechile 'n sus, cu steaua de catran între urechi...

(Urmare și sfârșit în n-rul viitor)

NOUL EMIGRANT

DE

OLGA CABA

Și cronica țesută din flăcări și din sânge
Curge fără oprire, curge vestea pe undă
Departa când svâcnește cetatea muribundă
Câinii scâncesc în somn, în leagăn pruncul plânge.

Și de se va găsi din temple vr'o metopă
Uitate-or fi de mult poveștile frumoase
Iarba va inunda rănilile tale arse
O, țară fratricidă, putredă Europă.

Sosit-a ceasul tău și nimeni nu te plânge
Nu se va bucura nici cel ce te va nfrânge
Nici cel culcat sub pinteni simți-va vr'o rușine
Căci viermele te roade și moartea e în tine.

— Mai mult ca niciodată, corabie din vise
Te-aștept să vii acum cu pânzele umflate
Scoate-mă din aceste destinuri blestemate
Hai să fugim din golful cu ape turburate.

Nu vreau să mă scufund și nu vreau să mă pierd !
Nu vreau nici cu privirea să te mai desmierd
Țară lăsată 'n urmă, să nu mă schimb în stâncă
Cum a pățit-o Loth când părăsi Sodoma
Vântul de răsărit îmi aduce aroma
Vieții netrăite care m'așteaptă încă.

UN SÎCTIRIGIU DE FORȚĂ: PAHARNICUL CONSTANTIN SION

DE

NICOLAE ROȘU

Vom începe aceste prezentări prin a vorbi despre Paharnicul Constantin Sion, ca unul ce a fost adânc nedreptățit și calomniat, necunoscut aproape și foarte rar pomenit, și numai cu titlul de informație atunci când se făcea istoria literară după tipicul și marotele universitare.

Lui îi revine în întregime meritul de a fi un sîctirigiu de forță, un pamfletar care-și ridică vehemența până la trivialitate, scoțând din indignarea lui nepotolită blesteme și înjurături, ce nu s'au mai pomenit în altă scriere din vânturatul de nebulie secol al XIX. Nu vom cerși pentru Paharnicul C. Sion stima contemporanilor, nici nu-i vom aduce prinos recunoștința noastră, deși știm că o merită în întregime.

Il vom înfățișa așa cum a fost, neiertător și vulgar, aprig în mânia lui, revărsată cu nemiluita asupra uzurpatorilor titlurilor de boerie.

Il vom găsi locul printre acei vajnici naționaliști ai secolului XIX alături de B. P. Hasdeu și Mihai Eminescu. Nu-l închipuim pomănăgind lauda nimănui, nici slujind străinilor, nici făcând să se creadă că are de revendicat dela cineva un drept ce era al său, căci împotriva oricărei adversități își fulgera atacul, și dacă din această pricină a fost ținut deoparte, sub domnia lui Mihai Vodă Sturza, nu și-a plecat capul, n'a făcut din spinare cobiliță pentru pomana domnească, ci a pus mâna pe condei și ca un haiduc de codru a împărțit dreptatea după socotința lui.

Paharnicul C. Sion a scris dela 1844 până la 1856, adică, în timpul domniei lui Mihai Vodă Sturza, dacă ținem seama că acesta s'a suit pe tronul Moldovei la 1834 și a stat până la 1849. Din ce fel de neam se trăgea Paharnicul C. Sion, căci și acest fapt interesează în gradul cel mai înalt, vom vedea mai târziu. Deocamdată trebuie să arătăm, că opera lui, *Arhondologia Moldovei*, a fost scrisă în împrejurări de vitregească domnie, atunci când boerii de seamă și de neam pământesc erau dați la

o parte, și în locul lor, erau cocoțați, ca păduchele pe frunte, lepădăturile Fanaru-
lui. Printre cei asupriți, din această categorie, era și Paharnicul C. Sion. „Noi frații
nedeprinși a jăfui pe patrioții noștri, n'am cumpărat nici unul slujbă, că de cum-
param niște așa posesii de la domnul, sau miniștrii săi, trebuia vrând nevrând să
adunăm roadele posesiei, adevă să prădăm, să asuprim, și să jăfuim, pe bieții pa-
trioți, și de aceea, în tot timpul domniei de 15 ani a lui Mihai Vodă Sturdza, am
fost prigonți și rău văzuți și de domn, cu care din copilărie ne cunoșteam, fiind
într'o mahala crescuți, dar și de miniștri, care erau boeri moldoveni și ne știa, ne
cunoștea pre bine, și le aveam prieteșugul“ (pag. 362). Având titlurile de boerie,
moștenite odată cu sângele moldovenesc, Paharnicul C. Sion a chibzuit că este mai
bine să stea deoparte, căci altfel prigoana și umilința nerușinată a Voevodului l-ar
fi atins și pe el, ca și pre mulți alții din categoria lui. Și bine a făcut, căci a putut
în acest răstimp, să scrie *Arhondologia Moldovei*, cum nu s'a mai pomenit altă scriere
mai îndrăcită și de o sinceritate mai brutală.

Poate că, procedând astfel, a fost mai bine inspirat, și nu pornind la răsme-
riță, după cum au făcut conjurații lui Leonte Radu. Aceștea, uneltiseră pornirea
unei răscoale împotriva lui Mihai Sturza „ca unul ce a fost rânduit împotriva Re-
gulamentului, și fiind el pentru Moldova aceea ce Neron și Caligula au fost pentru
Romani“. Răsculații mai cereau ca „dela Vel-satrar pân'la Vel-logofăt să fie boieri,
alcătuiind generalnicul seim în care după mulțimea glasurilor să se aleagă 52 de
deputați, din care prezidentul numit baș-boier să fie un om cu cel mai mare rang,
cinstit, procopsit, și cu cea mai mare avere, iubitor de patrie și fără nici o pată.
Domnul să nu poată da deputaților nici slujbe, nici răsplătiri“. După cum se știe,
conjurații au fost descoperiți și prinși chiar în cenaclul lor, așa încât, uneltirea nu
a avut urmări. Alte asociații secrete iau ființă, cu scopuri socotite primejdioase, în-
trucât se urmărea răsturnarea Domnitorului, dar toate sunt disolvate.

Este clar că Mihai Sturza avea de luptat cu o mișcare liberalistă, ale cărei
idei le împărtășea totuși și el. Într'un răspuns îl vedem afirmând că „dușmanii cei
mai neîmpăcați ai ordinii sociale sunt maximele înșălătoare și răsturnătoare care
rătăcesc tinerimea neexperimentată“; în altă parte făgăduiește a înăbuși tendințele
anarhice ale acelor ce se adapă „în străinătate cu principii false“. Iată așa dar
care era starea de spirit în Moldova în jurul anului 1839: uneltiri tainice și conspi-
rații, asociații animate de idei noi; un vânt de revoluție începuse să sufle și pati-
mele se aprindeau ațâțate de nemulțumire. Boerii mari și boerii mici își aveau reven-
dicările lor. Tuturor Domnitorul le răspundea pe un ton aspru dar în acelaș timp
încuviința propășirea culturii, pe care chiar o și sprijinea. Dar zelos de sine, și
netemător de ceia ce ar fi putut să urmeze, Mihai Sturza începuse a se înconjura
de venetici, tot oameni din straturile de jos, veniți de aiurea și care-și jinduiau
titlurile de boerie.

Procesul de dezagregare al clasei boerești începuse mai de mult, dar acum
mergea către termenul ultim. Să ne strămutăm deci cu gândul în vremea Regula-
mentul Organic. Radu Rosetti, acel care nici pe departe nu are vreo legătură cu
Radu D. Rosetti, acest vodevilist romantic și crepuscular, cercetând cu suflet și pri-
cepere prefacerile sociale din acea vreme, ne spune că „Regulamentul Organic a
fost triumful oligarhiei și alcătuește punctul culminant la care acea oligarhie a
izbutit să ajungă“¹⁾. Această oligarhie era alcătuită, în Moldova, din 28 familii și

1) Radu Rosetti: *Pentru ce s'au răsculat țărani*, Buc. 1907, pag. 249.

adaogă Radu Rosetti, „nu cunosc în istoria Europei întregi nici un exemplu de așa de mare putere împărțită de un număr atât de mic de oameni“. Ei țineau la privilegiile lor, aveau idei retrograde, înrădăcinate în datina pământului, confundau deci dragostea de moșie cu dragostea de neam, și nu se lăsau înduplecați de tendințele de înnoire ale moravurilor vânturate cu surle și țimbale de cei mai tineri. În jurul caselor boerești se pripășiseră, după nevoile și îngăduința stăpânilor atotputernici, o ciurdă împestrițată de slugi și de oameni de curte, de toate rangurile, boerinași și vătăjei, feciori de lele concepuți din nelegiuite împreunări, țigani, greci și bulgari, nădăjduind o soartă mai bună prin slujbe și însărcinări de isnoavă, pe care le obțineau prin lingușire, delațiune și prefăcută umilință. Aceștia era pânditorii destinului boeresc, profitorii de mai târziu ai decadenței, însfârșit, din feciorii lor s'au recrutat vechilii care au desăvârșit cu pornirile lor ariviste ruina clasei stăpânitoare. Independent de dânsii, dar din aceiași plămadă sufletească, se ridicau feciorii boerilor, care, plecând la studii în străinătate, după cum cerea moda timpului, cunoscuseră ideile progresiste ale Apusului, și, „dând de farmecul vieții europene și de plăcerile ei, — după cum spune Radu Rosetti, — gustară dintr'însele cu o adevărată lăcomie de sălbateci: cei mulți s'înțoarseră în țară fără diplome, dar cu datorii și cu o sănătate dărăpănată, cu niște poște a căror mulțămire ar fi cerut averi neasămănat mai mari decât acele ce le aveau” (pag. 255). Aceștia sunt „junii corupți“, despre care vorbește Mihai Eminescu, acei care-și petrecuseră tinerețea în „lupanare de cinisme și de lene“. Bicisnicia lor o va lua la forfecat pamfletarul Mihai Eminescu făcând din ei adevărații eroi ai depravării, lenei și democrației. Luxul și risipa, traiul îmbelșugat peste veniturile lor, jocurile de cărți și ifosele coconetului cu pretenții pariziene, a pus pecete de neștearsă decadență morală pe destinul acestei clase boerești.

Și totuși, aceste odrasle aveau și nazuri de gospodărie rațională. Zicând astfel unei dorințe pe care nici ei nu o puteau adapta condițiilor localnice, în graba lor după câștiguri cât mai mari, au adus nemți și polonezi ca să le facă agricultura cu mașini. Dar când au văzut că lucrul nu mergea, după cum presupunea mintea lor ușuratică, au intrat în datorii până în gât pela cămătarii evrei, și astfel se explică faptul că aceștia, în număr foarte mic până pela 1828, au început să se înmulțească, împânzind târgurile cu odraslele lor și scoțând la mezat moșile boerești au ajuns adevărați stăpâni pe economia țării.

Răzbuirea soartei a fost și mai cumplită când sub domnia lui Ioniță Sturza, dar mai cu deosebire sub aceia a lui Mihai Sturza, titlurile de boerie începuseră a se da cu duiumul, și numai acei care nu le doreau nu le aveau. Sub Mihai Vodă Sturza boeria ajunsese o marfă ca toate celelalte; slugile care înjghebaseră puțină avere din pomana sau din neatentia stăpânului lor, vătafii și vechilii care jăfuiseră în averea proprietarului și făcuseră și ei bani, își cumpărau, ca să zicem astfel, diploma de noblețe. Printre aceștia se aflau foarte mulți străini, cu deosebire greci și bulgari, pripășiți de curând în țară. Această clasă socială, hămesită și doritoare de chiverniseală pentru odraslele ei, a luptat cât a putut împotriva vechilor privilegii ale boerimii, a împins la înființarea slujbelor cu duiumul pentru huzureala ei, a dat cu piciorul sprijinitorilor de odinioară, și prin înșelăciune și viclenie a rămas stăpână pe rosturile ei politice. Cine ar fi putut-o înfrunta când ajunsese atât de numeroasă și când ideile liberale îi consacraseră drepturile?...

Destrăbălarea și parvenitismul noilor clase boerești și-au găsit în Paharnicul C. Sion un inchișitor de pomină. El judecă fiecare caz cu înverșunare, dar nu face

cercetări în adâncime, nu încearcă sondajii în adâncurile tenebroase ale blestemățiilor, nu-și verifică obiectiv informațiile, se mărginește la înregistrarea celor auzite și uneori văzute. Peste tot este purtat de o patentă indiscreție, de gândul unei iscoade îndrăcite, dând la iveală fapte care trebuiau să rămâe învăluite de taină. Dar și viața pe care o duceau familiile de ciocoi, împământenite de Mihail Sturza, era pătată de o sinistră nerușinare. Promiscuitatea și proxenetismul celor hămesiți de o chiverniseală dotală nu cunoștea paravanul discreției. Viața privată a multor familii din această categorie intrase în domeniul public. Nelegiuitele relații nu mai erau un secret pentru nimeni. Se strămutaseră în stradă cu tot convoiul de carnaval. Această viață de serai nu-și mai avea misterele ei, și cine ar fi dorit să o cunoască, putea obține cu ușurință orice informații. Se vede treaba însă că Paharnicul C. Sion avea un dar dela natură pentru a ajunge un colecționar de indiscreții de vreme ce nu se ferește să noteze în manuscrisul său amănunte picante și fapte privind intimitatea cea mai strictă, unele de o remarcabilă savoare, altele de o îngrozitoare trivialitate. Aceste descrieri sunt făcute direct, cu economie de spațiu, urmând peste tot aceeași tehnică biografică, păstrând cronologia, dând indicații de nume de locuri și persoane.

Paharnicul C. Sion se născuse în anul 1795 și își făcuse studiile la Iași. Era dintr'o familie de cărturari și de buni patrioți. Purtarea lui a fost corectă, căci ne spune el, „am slujit patriei cu credință și toată vrednicia, precum în vremea tulburării grecilor de la 1821, când toți boerii, lăsând patria în prada răilor greci, fugiră prin Basarabia și Bucovina. Noi am stătut neclintiți... ba încă am venit ci cu urdiea Turcească în țară“ (pag. 260). Pentru meritele lui este numit ispravnic, scriitor de visterie, staroste de Putna, și din toate aceste funcțiuni îndeplinite în diferite locuri prin țară, acolo unde îl duceau îndatoririle, el a știut să tragă un folos practic pentru redactarea lucrării ce avea în gând. Pe unde se ducea și pe unde se oprea, avea felurite convorbiri despre genealogia familiilor boerești, și despre metehnele oamenilor. Altfel nu le-ar fi putut afla.

Manuscrisul său, — *Arhondologia Moldovei*¹⁾, — are un subtitlu: *amintiri și note contimporane*. Acesta este adevăratul sens, în aceasta stă valoarea lucrării. Paharnicul C. Sion n'a vrut să scrie o operă de istorie, obiectivă și alcătuită științific; documentația lui este orală și memorialistică. Așa a auzit vorbindu-se și așa a scris; așa a pomenit dela contemporanii săi, și ceia ce circula prin mai multe guri nu mai era pus la îndoială. Biograful său, Gh. Ghibănescu, îi aruncă în față o învinuire destul de grea: Paharnicul C. Sion este „istețul plastograf de documente“, iar opera lui, atunci când are în evidență familia, „o genealogie fantastică“, plăsmuită din „documente false“. D. N. Iorga face o apreciere asemănătoare atunci când spune despre *Arhondologia Moldovei* că este „o ciudată operă de genealogie amestecată cu insulte și clevetiri“. Evident că unele din informațiile și documentele Paharnicului C. Sion puteau fi puse la îndoială încă din timpul său, și cu atât mai vârtos mai târziu. Dar această obiecțiune nu alterează însemnătatea operii care se valorifică tocmai prin calitățile ei de polemică și pamflet. Dacă uneori greșește în datele biografice, și alte ori documentația folosită de el n'a fost verificată, aceasta nu constituie un cap de acuzare vrednic de a ține seama de el. Paharnicul C. Sion a scris pentru el în primul rând, pentru a-și împăca conștiința sfidată de arivismul ciocoesc, și

1) Paharnicul Constantin Sion: *Arhondologia Moldovei*, Iași 1892. Cu o prefață analitică de Gh. Ghibănescu.

pentru posteritate, lucruri care altfel ar fi rămas uitate. Și-a revărsat tot necazul unei porniri neînfrânate, a lovit necrușător în Domnitorul arghirofil ca și în opin-carul netrebnic.

Chiar Gh. Ghibănescu de și îl învinuiește pe Paharnicul C. Sion că a scris dintr'o pornire personală nedreaptă, având oarecari răfueți de rezolvat, și în duș-mănoasa lui filipică nu-și cruță nici rudele și nici prietenii, este nevoit a recunoaște că „Oricare ar fi defectele de stil, libertatea de expresiuni, un lucru rămâne în picioare: Manuscriptul de față e epopeea comică a unei clase spre sfârșitul ei. Autorul dă și el lovitura de grație acestei clase putrede, care supt pompa orientală și de stradă, își ascundea toate slăbiciunile și păcătoșeniile ei“.

Și adaugă mai departe vorbe care constituie o îndulcire a acuzației aruncate mai sus: „Recunosc că manuscriptul păcătuiește prin multe greșeli de fond în ceea ce privește origina unor familii boeresti. Era greu Paharnicului C. Sion să știe despre toate familiile de boeri timpul de când datează. Azi și încă tot n-am putea spune multe, de și s'a publicat ceva“ (pag. XIX).

În forma biografică Paharnicul C. Sion scrie un pamflet împotriva boerimii mijlocii și mari chiar din timpul său, fără să cruțe pe nimeni, și începutul îl face cu Mihai Vodă Sturza. Nici chiar rudele nu sunt scutite de această răfuială, și acuzațiile, adesea ori imputări pentru neînțelegerile din familie, atrag pe fiecare după o judecată care se vrea cinstită și cu justificare făcută. În acest pomelnic al blestemățiilor, Mihai Vodă Sturza ține locul de frunte, nu mai puțin Ion Vodă Sturza, trecut și el sub furcile caudine ale polemistului: „În domnia lui Ioan Vodă Sturdza când au început a se tăvăli boeriile,... iar apoi Mihai vodă Sturza care au bajocorit și au făcut de răs boeriile și nobleța țării“; „galantonului de boerii domnului Mihai Sturza“. Telalii domnului scoteau la mezat boeriile și casa personală se umplea de bani.

„Goliaf. Armeni și de nație și de credință, neguțitori, din Botoșani, pentru că sunt înstăriți și-au vărsat și ei din metalul lor în lăzile domnului Mihai Sturza, agiutând la umplerea lor, iau făcut boeri, ca și mai mult să impileze țara și să măscărească noblesă Moldovei“ (pag. 75); „Dimitriadi. Pocituri grecești, pentru păcatele și osânda noastră, pripășiți în țară, nu mai de mult decât din domnia lui Mihai vodă Sturza, carele pentru nesațiul de bani, au pripășit multe pocituri de acestea și i-au și boerit“ (pag. 88). Dar le vine rândul și moldovenilor: „Kașu... La domnul Ioan Sturza paharnic, iar domnul Mihai pentru că ave casă aproape de curtea domnului, și'i făcea pezevenclâc, cu mai multe mueri, ce i le aducea în casă la el, unde vine domnul de le întâlne, l'au făcut spatar și agă...“ (pag. 162).

Paharnicul C. Sion recurge și la blesteme; ele făceau parte din vocabularul lui preferat. Ele îi ating și pe vodă Sturza și pe alții ridicați și protejați de el. Într'o pagină de istorie contemporană vorbind Paharnicul C. Sion despre purtările nelegiuite ale Suteștilor, arătându-i ca nerecunoscători lui Mihai Vodă, deoarece „spre mulțămire s'au unit cu boerii în contra făcătorului de bine, de l'au oborât de pe scaun“, — închee astfel: „Aceștia sunt totul, și boerii moldoveni tocmai după cum e gherbul țării, cap de bou sunt toți, vaci li-au pus funie în coarne, și'i țin legați la pae“ (pag. 319). Din toate acestea se vede că Paharnicul C. Sion prețuia recunoștința chiar la adversarii adversarilor săi, și nu le îngăduia ingratitudea, ne fiind aceasta o virtute vrednică de o față boerească.

Din cele de mai sus reese foarte clar că marea frescă din acel mijloc de veac blestemat începea cu Mihai Sturza și continua cu diferite ipochimene de sus, sau

de jos, ridicate din prostime, slujnicari paraponisiți, dar cu viclenie proțâpiți în ranguri de boerie. Cu unii este trivial, desvăluindu-le viața intimă. În neîndurata lui pornire de a vesteji moravurile curților boerești nu pune strajă gurii sale, ci spunea lucrurile pe față, fără rușine, așa încât fețele simandicoase n'au de ce să-și poarte nasurile prin foile acestei cărți. Dacă însă oamenii s'au nărăvit atât de mult, încât viața lor intimă nu mai era un secret pentru nimeni, și destrăbălarea pecetluia înălțarea la boerie și alte daruri plătite din visteria statului, ne putem întreba dacă meritul acestui manuscris, dat mai târziu publicității, nu se afla tocmai în sinceritatea lui hâdă și brutală. Cu această apreciere credem că am atins însuși miezul problemei. Paharnicul C. Sion avea o vână puternică de pamfletar, și ca toți pamfletarii lovise direct, violent, batjocoritor, și dacă uneori diformează, buna credință și intenția moralizatoare nu i se pot contesta.

Pamfletarul nu poate folosi acel stil solemn și întunecat, înțepenit în convenționalism, căci revolta lui izbucnește spontan, și cuvintele cele mai plastice și caracteristice se așează singure pe hârtie, tari și incandescente, izvorâte din fierberea temperamentului. Pamfletul pornografic, în vremea când scria Paharnicul C. Sion, nu era prețuit, satira și ironia erau arme mai des întrebuițate. Paharnicul însă a răsturnat paharul cu drojdia nerușinării și feștelind fețele boerești a nădărduit în naivitatea lui într'o îndreptare. El nu era un om de lume nouă, se menținea cu stăruitoare convingere pe poziția lui patriarhală. Dacă indignarea îl provoca să vorbească trivial, nici ironia nu era sub-estimată. Despre un Ostvalt, neamț, ne spune că, „își zice Scârlat, au învățat ingineria, după introducerea reglementului, s'au alcătuit ingineriu al Statului, și pe la 1848, l'au făcut căminariu pe fiul bucătarului, spre mai multă fală, și cinste, a nobleței moldovene. După un drept cuvânt, așa se cădea, că boerii magnați, vroind ași râde de noi, cei mai mici, iau predstvlisit, pe toți bacalii și ciubotarii, și le-au picat răsul în vine“ (pag. 255). Despre un Gheorghe Ciurea ne spune „că-i bun jucaș, dar nu'i nimica de el, suta n'o mai împlinește, tot cu 99, să găsește în pungă“ (pag. 269). Ca vechi boer ce era, iubind rânduiala cea de obște a cinului, și potrivit fiind modelor și înnoirelor, de imitație superficială, îl ironizează pe un „Costachi spatariu (că) s'au însurat cu o madamă nemțioacă de cele de șandre mondre, știe să facă capele și rochi după jurnal“ (pag. 271).

O parte însemnată din această carte este consacrată răfuelilor de familie, căci Paharnicul era un om îndatoritor, chiar credul, și de aceia nu-și ascunde uneori naivitatea pe care mai târziu o vestejește. Unul „Alec Trifan, din păcate îmi este nepot“, — spune el ; „un unchi al meu spatariul Iancul Stavăr, văr maicii mele, având o soră, au măritat'o cu tigoarea acea grecească“. Recunoștința, floare rară, se arată uneori colo unde nici nu o cauți. Așa a fost cu unul Ștefăniu. Cu unii dintre ei, greci protejați de Mihai vodă, Paharnicul C. Sion a avut multe necazuri, și două pagini dintre altele merită a fi reproduse aici pentru documentarea cititorului:

„Mavrodin. Greci fanarioți, din cei mai spurcați și fără caracter, din pacatele noastre, și mai mult pentru a me osândă. Mihai Vodă Sturza, Dumnezeu să'i răsplătească, au pripășit o puturoasă scârnăvie grecească, pe un Mucos plăcintariu, Hatmanul Ionan Mavrodin, l'au așazat în postelnicie lucrătoriu în limba turcească, talmăcea două, mult trei fermane pe an, îi da leafă 1000 lei pe lună, din ștratul postelniciei, și pentru că era cu totul calic, i-au făcut și pensie lui câte 1000 lei, și tuturor talharilor de ficiori a lui, câte 500 lei pe lună, de la casa pensiilor ; această putoare și scârnăvie grecească au avut patru talhari de ficiori, Costachi carele la

1821, au fost și volintiriu de au prădat țara, fiind aghiotant al Cneazului Gheorghe Cantacuzin. Pe acesta pentru osânda me, l'au făcut judecătoriu la Vaslui, unde prădând pe cei ce ave judecăți, au strâns hoțul bani, ș'au cumpărat partea de moșie a spătariului Ioniță Duca, din Lipova, de la Doaga, învecinată cu mine. Talhariul și plăcintariul acesta, batăl mâniile lui Dumnezeu, și pe el și pe Mihai Vodă, felurite și pe toată ziua supărări mi-a făcut, cu sovolnică întindere peste părțile mele.

Mi-a furat fânu, mi-a rășluit pământul, mi-a furat petrele hotară. Mi-a calcat la 1846, April 23, moșia cu tot satul lui, până și muerile le-au rădicat cu ciomege și cu puști, când puțin de nu mi-au împușcat amândoi băeții mei, Neculai și Vasilică. In multe rânduri au închis vitele mele, și a locuitorilor mei, ținându-le câte 7—8 și 10 zile, flămânde și însatate. Mi-a ucis peste 70 mascuri, mi-a smomit locuitorii, slugi din ogradă, până și țiganii robi ai mei. Sute de jalobe am dat Domnilor, departamentului, isprăvniciei, și privighitorilor, și nimeni n-au simțit de suferințele mele.

Insă de la 1843, s'au rânduit comisie pe spatariul Grigori Cuza și ispravnicul de Vaslui. Și ne viind rânduiți, plăcintariul au tot sporit operațiile lui cele nebunești, și eu vrând să fiu mai cuminte decât el, am tot jăluit, și m'au tot îndreptat la comisie, și tot s'au schimbat comisarii, în cât până acum 14 comisari s'au rânduit și n'au mai venit.

In scurt trebuește un top de hârtie pentru ca să scriu toate suferințele mele, și blăstămățiile acestui brigand, și talhariu, că și paseri mi-au furat. La 1851 Septembrie în 8, mi-au furat 31 curci de pe câmp, zicând că iau stricat ciupercele, am jăluit isprăvniciei, departamentului, ba mai în urmă și domnului, și iarăși s'au îndreptat la comisie.

Pentru toate blăstămățiile lui, domnul Mihai Sturza, în loc să'l înfrâneze, l'au făcut spatariu, apoi tocmai după e au eșit din domnie, pe când se afla la Focșani, ia dat decret de postelnic, mai are răul acesta și alți trei frați, Alecu Domnescu aghiotant și polcovnic. Mihalachi căpitan de jandarmi, și Leonida comis, toți sunt nechirzi, șui, tehui, și stricați, talhariul acela Costachi, megieșul meu, după ce au făcut vr'o 10 copii, cu o țarancă de la Hocenii, ce o luase bucătăriță, în toamna anului 1851, s'au cununat cu dânsa. Polcovnicul Alecu, s'au cununat earăși cu o ungurancă bucătăriță a lui. Căpitanul Mihalachi cu fata lui Alecu cvârtalnicul, văduvă de doi barbați, cu copii de la amândoi. Leonida luase întâiu, fata unui slugeriu. Simion Opreșanu, de la ținutul Tecuciului, și văzându'l nebun, și un rău, l'au isgonit; s'au dus la Iași, și au luat o fată a văduvei paharnicului Ioan Floareș, ce'i zic Bogonos, de la Păcurariu. Vai de biata țară, câți ezi salbateci să puezesc din patru țapi răi, și toți au s'o prăde. Deie samă înaintea lui Dumnezeu Mihai Vodă Sturza, acel ce iau oploșit și iau pus în slujbe și iau boerit. Să'i fi lăsat să lucreze la plăcinte și să poarte cofile cu brahă, ear nu să-i facă boeri pe niște așa răi și nelegiuți" (pag. 227).

Citită cu atenția cuvenită ea ne încredințează că Paharnicul C. Sion avea darul povestirii într'o limbă pură, smălțată cu plastice cuvinte moldovenești, cu aluzii răutăcioase și ironie înțepătoare, totul pornind dintr'o sinceritate neprefăcută, și stările de fapt redade cu un naturalism viguros.

Despre familia sa, Paharnicul C. Sion va scrie câteva pagini pline de duh

patriotic și de înălțare morală, dar după cum era și firesc, nu lipseau nici aici unele caracterizări batjocoritoare.

„*Sion*. Tatar de la Crâm, un Demir sultan, fiul Hanului de Crâm Beldinghereiu. — Mâncalar câinii ticălos, pentru că au venit în Moldova și s'au botezat. După multă luptă ce au avut cu tată său pentru al coborî de pe scaun, și a se sui el la hanatul Crâmului, însfârșit s'au împăcat, prin mijlocirea Hanilor de Kazan și Asdrahan, și au intrat iarăși în salariul tătân-seu. Dar rău și neastâmpărat fiind, s'au îngurluit cu o sultană a tătâne-seu din harem, ce era mai frumoasă, și mai tânără, și oblicind bătrânul tatăl lui, ca se'și resbune și necinstea aceia, și pagubele ce'i făcuse cu răsboaele, de al da jos din scaun, au hotărât să-l prindă în harem și să-l omoare. El berbantul ager fiind, au dat pe o fereastră, și cu sabia în mână, au trecut printre toți tatarii ce'l încunjuraseră, au mers la grajdii, au încălecat și au fugit, au venit drept la Moldova, pe la 1462, și s'au înfățișat la hatmanul Șendrea, fără a să descoperi că'i sultan, de cât numai Mârzac, și că dorește a intra în oastea Moldovei; l'au primit îndată între joimirii călăreți, soldat prost, au slujit joimir prost, până la un resboiu, ce au avut cu Muntenii, în care perind hatmanul, de odată a luat el comanda și au biruit. După biruință domnul, fără a'l cunoaște l'au făcut căpitan de joimiri. În resboiul cu Leșii desvelind osebită vrednicie, care au pricinuit mirare domnului Ștefan cel Mare, l'au luat de aproape în cercetare, și iau mărturisit în secret că el este Demir sultanu, de care era înștiințat marele Ștefan, de hanul, că'i fugit, și așa l'au botezat, fiindu'i naș Bogdan Vodă, numindu'l din botez Dragoș, l'au însurat cu Dahina, fata unui Oană vistiernic, ce era cumnat domnului iau dat mulțime de moșii și l'au făcut portariu mare de Suceava, mai în urmă spatariu mare, și apoi și vornic mare țerei de jos; iubindu'l foarte mult, pentru vitejia și biruințele ce făcea în toate resboaele a ce au avut, cu turcii, cu tatarii, cu leșii și cu ungurii, pentru care îl și poreclise toți Resboian.

„De la Sion vornicul ce li s'au părut nu știu, s'au poreclit Sion uneori și Răsboian și Coșăscu, toți însă coborâtori din Demir Sultanul sau Dragoș, vornic până la tată-meu, nici n'au murit de moarte firească, toți cu sabia în mână apărându'și drepturile patriei, au murit cu cinste în câmpul Slaviei. Tată-meu singur și frații sei au avut nenorociri și frații mei, spatariul Antohi și banul Neculai au murit în casele lor, pe paturi, însă foarte mult și ei și noi toți din copilărie până la vrâsta de bătrânețe, am slujit patriei cu credință și toată vrednicia“. (pag. 360).

Cele ce am citat învederează cu prisosință din ce spiță de neam se trăgea Paharnicul C. Sion. Nu vom cerceta dacă întru totul are dreptate atunci când își plămuește arborele genealogic. Fapt cert este că Paharnicul nu era un plastograf în cele mai multe din afirmațiile sale, că în definitiv, când imoralitatea intra pe sub arcul de triumf al democrației și Mihai Sturza îi oficia ceremonialul, un om cu demnitatea neștirbită, indignat de năvala greco-bulgărimii în rangurile boerimii, punea mâna pe condei și își scria amintirile și impresiile. O făcea cu cugetul împăcat că prin aceasta va rămâne posterității un manuscris din care să se vadă câtă năpastă căzuse pe „ticăloasa Moldovă“. Cetind aceste amintiri și note contemporane noi am descoperit un pamfletar de rasă, o turburătoare indiscreție îndrumată către demascarea nemiloasă a parvenitismului ciocoiesc, căci deși manuscrisul n'a văzut lumina tiparului în timpul său, alți scriitori mai înzestrați decât el au pășit pe acelaș drum

sanționând și ei în cuvinte aprige corcirea neamului prin invazia străinilor. Pe această latură, cel mai apropiat de Paharnicul C. Sion este de bună seamă Mihai Eminescu, după cum predecesorul său este Nicolae Filimon. Slujnicarii lui Nicolae Filimon, acești tineri „ignoranți, vicioși, corupți și fără avere, care în ardoarea lor de a dobândi cu orice preț mijloace ca să-și satisfacă niște plăceri și ambițiuni opuse pozițiunii lor sociale, devin târători, lingușitori și uneori chiar sperjuri“, — fac și ei parte din Arhondologia Moldovei. Paharnicul C. Sion a pus la punct registrele de stare civilă ale acestei categorii sociale. Căutați-i pe cioci și-i veți găsi cu toate rubeniile, încuscirile și corcirea lor în pamfletul Paharnicului. Fălindu-se cu o asemenea progenitură, partidele, parlamentarismul și democrația i-a deschis drum spre nemurire. Arhon Paharnic, slavă ție că dibuindu-i din vreme, boscorodindu-i acolo unde se ascundeau, i-ai înscris în regulă, cu acte de stare civilă, în cartea cea de pomină a neamului.

P O E S I I

DE

IULIAN VESPER

T E R Ţ I N E

Aud un clopot. Vremea îşi fulguez popasul.
O, dor atotputernic al stelelor de sus
Mai ai un an şi-o vară şi se va stinge glasul

Cel înfrăţit cu huma, dar înflorind în cer
Cel ce-a simţit dogoarea suflării lui Iisus
Când şi-a iertat călăii şi-a plâns pe temnicer.

Nu te'nfrica! Rosteşte temutul adevăr
Stăpânul tău cunoaşte cărui altar slujeşti
El a văzut copii ce-i mângâia pe păr

Părintele luminii în noaptea lumii reci
Murind vioşi cu ochii spre zările cereşti
Chemându-l mai aproape, când se stingeau de veci

Dă celor răi un nume, putere celor buni.
Să-şi vadă în mocirlă credinţa osândită
Şi cinstea ajutând pe slabi şi pismătareţi.

O, mângâie virtutea de toţi dispreţuită
Aşează adevărul pe tronu-i de cristal
Inseninează arta de trufaşi izgonită.

Şi n'aştepta ecoul pe culmi să te ridice
Ci, glas senin ca vremea, apleacă-te spre văi
S'ascuţi cum huma neagră se roagă pentru spice.

P O P A S

Se stinge-al meu soare uitat pe'nălțimi
Ce-a fost dimineață e-amurg înstelat
Trecutele lacrimi pe ceruri răsar
Ce palid e drumul pe care-am visat.

Ci nu voiu ca fruntea pe lespezi s'o plec
Ca ulmul în câmp neclintită rămâie:
In frunte furtuni în al anilor zbor
Și crivățul iernii tăcut s'o mângâie.

Și încă voiu râde cu suflet întreg
Pășind în a vieții târzie poveste:
Suntem cei de azi cu gleznela răni
Sau cei ce luptăm singurateci pe creste?

Dar vântul răspunde: un ultim popas
V'așteaptă pe toți pământeni călători.
Ce-i dacă ați plâns, ați iubit, ați luptat ?
Cu aceeași paloare v'acoper în zori

SUBSTANȚA POEZIEI LUI LUCIAN BLAGA

DE

OCTAV ȘULUȚIU

Poezia lui Lucian Blaga prezintă, sub toate variatele ei aspecte, un tot indivizibil, un organism unitar, formând un fel de lume aparte, un cosmos vast și sintetic, atât în privința formei lirice cât și în aceea a conținutului ideal. Deși ca atitudine față de viață poetul a evoluat dela exaltarea paroxistică și euforismul dionisiac al vieții gustate din plin, trecând prin criza pesimismului descurajat de trăire și ajungând la o senină renunțare și la o clasică liniște contemplativă, fondul asupra căruia s'a încercat temperamentul său n'a variat decât în nuanțe și 'n aparențe, el fiind de fapt totdeauna acelaș. Intre *Poemele Luminii* și *Pașii Profetului*, primele lui volume de poezii și următoarele patru, e o totală schimbare de ton și de accent. Totuș poetul rămâne oarecum acelaș ca mijloace de realizare formală, ceea ce variază fiind doar gradul acelei realizări, curba mereu ascendentă a ei, dela un expresionism direct, elementar și primitiv, până la un limpede și cumpătat clasicism. Pe sub această evoluție însă există o totalitate de mijloace formale ce se transmit dela volum la volum și ele dau unitatea operii întregi a lui L. Blaga. Dar mai mult chiar decât acestea este substanța poeziei sale, fondul ei, firul conducător, trecând dela un volum la celălalt, străbătând poezie de poezie, topindu-le pe toate într'un ansamblu armonios și desăvârșit, cu valoare de lume nouă, recreată. Substanța aceasta comună tuturor poemelor sale este *misterul*.

Ar fi ridicul să se creadă că pretind că L. Blaga ar fi descoperit *misterul* și că e primul care-l utilizează ca temă poetică. *Misterul* se poate găsi în multe poezii, și la mulți alți poeți. Ceea ce e nou la Blaga e că dă misterului o nouă valoare, punându-l pe primul plan al poeziei sale și izolându-l în atenția contemplatoare, toată creația sa lirică organizându-se cristalin în jurul acestui centru al ei. *Misterul* așa cum se găsește la alți poeți e uneori ceva atins întâmplător, alteori o idee secundară, uneori o consecință sau un corolar al unei alte idei poetice, principale, alteori o simplă chestiune de atmosferă. Lucian Blaga subordonează toate temele și elementele poeziei sale ideii de mister, în jurul căreia le dispune simetric.

Pentru o mai deplină lămurire iau un exemplu care-mi vine în minte mai imediat.

Poezia lui Victor Hugo *Booz endormi* poate nu una dintre cele mai frumoase opere ale sale ci deadreptul cea mai frumoasă, cuprinde într'însa ideia de mister. Dar misterul e, cum spuneam, subordonat acolo unei alte idei. E în *Booz endormi* ideia că voința omului e determinată de voința divină și că Dumnezeu e acela care conduce cu o putere de fatalitate inevitabilă viața și fapta omenească. Aceasta e ideia centrală a poeziei, ideia poetică, exprimată prin cele câteva elemente epice și prin măreața descriere a unei nopți înstelate a cărei frumusețe atinge sublimul. Abia în subsidiar vine acum ideia de mister. Adică nu e chiar o idee ci mai mult atmosfera de mister. Adică simțim la lectură că cece se petrece e ceva misterios, că forța divină e ceva misterios, că în tot plutește un suflu de mister. De ce? Pentrucă pentru Booz și pentru Ruth se petrece ceva misterios dar pentru noi misterul acela însuși e secundar pentrucă e explicat. *Ruth ne savait pas ce que Dieu voulait d'elle* spune poetul, dar noi știm! Acel mister e însăși ideia voinței divine care vrea să întemeieze neamul din care va ieși Mântuitorul lumii. Efectul provocat în sufletul nostru e sublimul. Abia pe al doilea plan vine faptul că acea idee și acel sublim sunt învăluite într'o vagă aură misterioasă.

Nu e locul acum — o voi face într'un alt articol — de a arăta diferența între misterul din poezia marilor noștri poeți creștini și mistici ca T. Arghezi, Ni. Iifor Crainic sau V. Voiculescu, care și ei au atacat în mod firesc ideia de mister. Voi spune doar că la ei misterul e sau ceva secundar, o consecință, o concluzie sau o atmosferă, sau chiar când e direct abordat e numai în chip sporadic, altele fiind obiectivele principale ale poeziei lor.

Lucian Blaga trece acel ceva misterios, care la cei mai mulți poeți este *ceva foarte vag* — pe primul plan, misterul nemai fiind pentru poezia sa o atmosferă numai — e și atmosferă, dar e și altceva! — nici chiar numai idee, ci realitatea însăși. Realitatea însăși e privită ca mister și exprimată ca atare. Realitatea poetică e pentru Blaga misterul.

Evident că originalitatea poeziei sale vine nu numai din faptul că ideia de mister e centrul ei — deși până acum niciun poet nu și-a construit întreaga poezie pe axa misterului, așa cum a făcut L. Blaga — ci și din tot complexul de mijloace prin care această idee este exteriorizată și aceasta o vom vedea mai târziu. Dar ea e dată și dintr'aceea că misterul e la L. Blaga realitate poetică exprimată prin orice procedee tehnice, fiind laolaltă idee, realitate și ființă, temă, postulat și atmosferă, simbol, punct de plecare dar și termen ultim. Din prima poezie a celui dintâi volum, până în ultima a celui din urmă, L. Blaga ne face să trăim poetic cu opera sa realitatea aceasta care este *misterul*. Ideia de mister nu e pentru L. Blaga ca pentru alți poeți o *temă* între altele posibile, ci însăși rațiunea de a fi a poeziei sale.

De altfel *misterul* e preocuparea de căpetenie a întregii creații a lui L. Blaga, fie ea poetică, fie dramatică sau filosofică. Lucian Blaga își propune să exprime misterul și pe calea sensibilă, cu posibilitățile lirice dar și să-l circumscrie abstract cu mijloace intelectuale. Toată opera sa e o sfortare de încercuire, de rezolare și definire a misterului, sau pentru a întrebuița chiar termenii săi e o încercare de revelare a misterului, adică de apropiere sau de înțelegere parțială a lui, rezolvarea lui definitivă fiind omenește imposibilă. Ceeace urmărește deci pe planul filosofic *in abstracto*, poetul a prefigurat în chip sensibil în poezia sa cu mijloacele inimii. Trebuie să spunem chiar că revelarea sensibilă a misterului a premers la L. Blaga revelarea intelectuală, cea mai mare parte a poeziei sale fiind scrisă înainte de a începe construcția vastului său sistem filosofic la care lucrează încă. Așa că înainte de

a-și lămuri pentru sine misterul și poziția sa față de acesta, L. Blaga l-a presimțit și l-a plasticizat, fapt care ne demonstrează organicitatea acestei idei, țâșnirea ei firească din subconștientul poetului, înrădăcinarea ei originară în sursa cea mai autentică a creației. De aci și ideea lui estetică, aceea că arta în general e încercarea de a revela mistere, ceea ce e într'o măsură just. Dar atunci, dacă toate poeziile poetilor sunt revelații de mistere, unde ar fi originalitatea poeziei lui L. Blaga? De aceea am spus că ideea lui Blaga e într'o măsură numai justă. Mai trebuie să o înțelegem întâi ca o teoretizare și o generalizare a propriei sale atitudini poetice. În al doilea rând însă: orice artă și orice poezie revelează mistere, dar indirect. Dacă *misterul* este existența însăși e firesc ca orice operă care exprimă existența să exprime deci și misterul. Dar o face indirect și în mod secundar. Totodată poezii, cum vom mai vedea, vorbesc de *mistere*, pe când poezia lui L. Blaga e *Misterul* însuși ca o sursă unică și generală a tuturor *misterelor* secundare și particulare.

Intreagă poezia lui L. Blaga este organizarea ideii de mister așa cum se poate înfățișa el în multiplele-i aspecte, dar și în unitatea lui, este o reprezentare a cosmosului sub aspectul lui de lume de mistere. Tot ce este realitate, fie materială, fie spirituală, e înfățișată de poet ca purtătoare de mister. Acest *mister* e în ultimă analiză același mister cauză-primă înfățișat în formele create ca mister particular. Adică toată infinitatea de mistere a lumii nu e de fapt decât fragmentarea unui același mister unic care le cuprinde și le dă semnificație tuturor.

Am spus că poetul înfățișează misterul cu mijloace diferite. Acestea se pot diviza în două grupe principale: L. Blaga sau *postulează* misterul, sau îl *sugerează*. Voi căuta în scurta analiză ce urmează să surprind câteva din aspectele postulate ale misterului în poezia sa, rămânând ca într'o serie de studii ulterioare să arăt cum prin alte mijloace, poetul sugerează misterul, revelându-l.

Dar mai întâi ce deosebire fac între *postularea* și *sugerea* unui fenomen sau unei idei.

A postula e a recunoaște direct o idee a'o propune ca punct de plecare în discuție, a o da ca un dat firesc și indiscutabil. Postularea e de speță mai mult intelectuală, putând evident, într'o poezie să ia formă plastică, deci sensibilă.

Sugerea e aluzivă și indirectă. Ea face să vină în sufletul sau în mintea noastră o idee sau realitate fără să ne-o propună direct ci lăsând-o să se degajeze, sau să reiasă din o altă idee sau realitate. Sugerea e un procedeu sensibil, de presimțire și evocare.

Din primul fel de exprimare a misterului *postularea* face parte *afirmarea* lui, în vocabular sau în propoziții poetice, sau în sfârșit în întrebare și prezentarea lui simbolică. Din al doilea fel de exprimare *sugerea* face parte toate celelalte procedee poetice, indirecte, dintre care imaginea e cel mai de căpetenie, dar mai sunt și altele pe care le vom analiza pe rând.

Dacă am porni dela punctul cel mai de jos al cercetării critice, dela un control al vocabularului, am vedea că misterul apare postulat în expresii, în cuvinte, foarte adesea, mai înainte chiar ca el să devină obiectul unei afirmări precise. Și nu e de loc indiferent să identificăm proprietatea vocabularului, deoarece un cuvânt are valori deosebite, la poeți diferiți, după felul în care-i folosit. Așa, când un poet vorbește despre ceva *tainic*, acest cuvânt nu evocă nimic precis, ci un foarte vag secret. Se știe că *tainic* este printre cuvintele poetice cele mai des întrebuițate, deoarece prejudecata e că sunt cuvinte care au în ele virtuți poetice și altele care n'au. Adevărul e că acest cuvânt a fost atât de abuziv folosit și fără rost, că adesea

e lipsit de orice conținut și poetul îl pune alături de un substantiv numai fiindcă are nevoie de un adjectiv și acesta sună frumos !

Când însă găsim acest cuvânt în *Poemele luminii* : „Tainic curge Noaptea peste văi“ (p. 63), „îmbrățișând cu ele tainic“ (p. 77), „așa dar tainic tu mi-o spui“ (p. 85) și în *Pașii Profetului* : „pașii mai tainici“ (p. 6), el nu enunță nimic vag, ci realitatea vie, foarte precisă, misterul care circulă în interiorul tuturor lucrurilor. Tot în înțeles de *tainic* e și adverbul *de nepătruns* ca în *Poemele luminii* : „Un vâl de nepătruns ascunde Vecinicul în beznă“ (p. 61). Substantivul *taină* apare foarte des, cum e și firesc, chiar acolo unde tema unei poezii nu e ideea de mister. Astfel în *Poemele luminii* : „când șoptim, în taină vorbe mari despre înțelesul vieții“ (p. 61) unde el e adverb sau cu funcțiunea lui de substantiv în *Lauda somnului* : „In porturi deschise spre taina marilor ape“ (p. 74) și în *La curțile dorului* :

*Jinduesc la taine coapte,
guri sosite 'n miez de noapte (p.58)*

sau sinonimul mister în *Pașii Profetului* :

*Când eu-s în joc,
îmi place să păstrez misterul (p. 110)*

Voi face observarea că poetul preferă cuvântul mai sugestiv de *taină*, celui de *mister*, deși întrebuințează și pe acesta din urmă, ele fiind în mod egal îndreptățite în limba noastră. Și voi opri aci cercetarea unui vocabular despre care e suficient să se știe că face apel „cum e firesc, foarte des la cuvintele care exprimă ideea de mister. Ele sunt fie integrate în tema însăși a misterului, fie risipite în poezii, fără o legătură vizibilă cu ideea de mister pe care o închid.

Misterul e postulat însă și prin *întrebare*.

Întrebarea este o figură de stil. Ea este un artificiu formal. Poetul își pune sieși sau pune cuiva cunoscut sau neidentificat întrebări care atrag după sine un răspuns exprimat ori subînțeles. Cele mai adesea însă această întrebare nu-i decât un gest declamator, retoric, lipsit de conținut sau lipsit de necesitate organică. Poetul n'ar putea da motivul pentru care, în loc să-și exprime direct ideea sau sentimentul, a făcut-o sub forma de întrebare cu, sau fără, răspuns.

Întrebarea își are însă un rost atunci când este o problemă deschisă asupra unui mister. Aceasta este funcțiunea pe care o au întrebările în poezia lui L. Blaga. Când în *Poemele luminii* el pune întrebări ca acestea :

*Dar unde-a pierit orbitoarea
Lumină de-atunci — cine știe?... (p. 9)*

acelaș *Cine știe?... Cine știe?...* ca un refren în *Liniște* (p. 29)

Sau:

*Voi ajunge or 'odat' pe malul
Acelei Mări, pe care azi
O simt,
Dar nu o văd? (p. 47)*

sau :

Femeie

Ce mare porți în inimă și cine ești ? (p. 85)

sau :

Spre care lumi vă duceți și spre ce abisuri ? (p. 96) întreabă el stelele, iar în Pașii Profetului :

Pe unde am venit aici ?

— Pe Calea laptelui ? (p. 6)

și :

Inimă

de ce suspini ? (p. 7)

și mai ales când în *Gândurile unui mort* (p. 41—43) arată întrebările ce ar frământa curiozitatea unui mort, despre lumea de deasupra mormântului său, sau când în *Marea trecere* strigă cu disperare :

*De ce m'ai trimis în lumină, Mamă,
de ce m'ai trimis ? (p. 35)*

și când în *La cumpăna apelor* pune *Întrebări către o stea* (p. 50—51), acestea toate nu sunt simple artificii de stil, ci tot atâtea întrebări adresate unor mistere care nu vor răspunde niciodată, deci asalturi zadarnice date porților închise ale tainei. Întrebarea, în poezia lui L. Blaga, totdeauna fără răspuns, este o ispitire a tainei, o desnădăjduită problemă irezolvabilă pusă direct misterului.

Dar ridicându-ne cu o treaptă, îl vedem pe poet ajungând să afirme direct misterul, să-l postuleze ca pe esența însăși a vieții sale, ca scopul unic urmărit :

„*Eu am crescut hrănit de taina lumii*“ spune el în *Poemele luminii* (p. 38) și tot acolo, în *Vecinicul* desvoltă același program poetic mistic :

*Nedumerit îl cauți și dibuind în întuneric
I-adulmeci urma 'n tine ori în taina lumii (p. 60,*

spune el vorbind despre *vecinic*, acesta fiind aici o față a *misterului*.

În *In Marea trecere* noi afirmări ale misterului :

*Durerile se cer
spre taina joasă a țărâni. (p. 25)*

sau :

Țărâna e plină de zumzetul tainelor (p. 29).

În *Lauda somnului* la fel :

*Pentru tine lumea e o pecete
pusă pe-o taină și mai mare (p. 71)*

sau :

taina trăită unde s'a dus ? (p. 95)

cum spune în final, explicând în această întrebare caracterul însuși al întregului volum care este o *trăire a tainei*. Care-i rostul cântărețului — adică al poetului — ne-o spune L. Blaga în *La cumpăna apelor* :

*Sporim nesfârșirea
C'un cântec, c'o taină. (p. 23).*

Dar cu acestea nu am terminat, ci deabia am ajuns în însăși inima poeziei lui Lucian Blaga, în taina ca esență a lirismului său, exprimată din plin și direct, în poezii întregi.

Prima poezie din *Poemele lumii* este ca o prefață sau ca o *ars poetica* a activității de peste 20 de ani, a poetului.

O transcriem integral :

*Eu nu strivesc corola de minuni a lumii
Și nu ucid
Cu mintea tainele, ce le 'ntâlnesc
In calea mea
In flori, în ochi, pe buze ori morminte...
Lumina altora
Sugrumă vraja nepătrunsului ascuns
In adâncimi de întuneric, —
Dar eu,*

*Eu cu lumina mea sporesc a lumii taină —
Și 'ntocmai cum cu razele ei albe luna
Nu micșorează, ci tremurătoare
Mărește și mai tare taina nopții,
Așa îmbogățesc și eu întunecata zare
Cu largi fiori de sfânt mister
Și tot ce-i ne 'nțeles
Se schimbă 'n nențelesuri și mai mari
Sub ochii mei —
Căci eu iubesc
Și flori și ochi și buze și morminte... (p. 5—6)*

Realitatea e așa dar un complex de taine pe care poetul își propune — spre deosebire de aceia care cu lumina unor explicații raționale le desființează (le ucid !) să le intensifice să ne facă să le simțim, să le adâncească, revelându-le pe cale sensibilă.... E limpede. Și este exact ceea ce face poetul în toată poezia sa, dela început până astăzi.

În *Eva*, din *Poemele luminii* taina este cuprinsă în făptura lui Dumnezeu. Dar nu e o taină cerească ci una luciferică, o taină pe care nu o știe nici Dumnezeu chiar, nimeni decât femeia și șarpele care atunci când i-a întins acesteia mărul, i-a șoptit-o.

Dar voi cita *Taina inițiatului* din *In Marea trecere* :

*Ziuă din urmă. Omule e-adevărat :
din tot ce-a fost
nimic nu s'a schimbat.
Rotește sus acelaș cer,
se 'ntinde jos acelaș pământ.
Dar un cântec s'a iscat în larg.
mare și tainic în larg.
S'ar zice că sicriile s'au desfăcut în adânc*

și din ele au sburat
 nenumărate ciocârlii spre cer.
 Omule : ziua de-apoi
 e ca orice altă zi;
 îndoiaie-ți genunchii,
 frânge-ți mâinile ,
 deschide ochii și miră-te.
 Omule — ți-aș spune mai mult,
 dar e'n zadar, —
 și-afară deaceea stele răsar
 și-mi fac semn să tac,
 și-mi fac semn să tac. (p. 36—37).

E aci exprimată aceeași neputință de a istovi misterul care de fapt ne îmbracă în haina obișnuită de fiecare zi, căci ziua de apoi din viziunea apocaliptică e la fel cu toate celelalte zile, e aici aceeași dezarmată mirare a omului în fața existenței inexplicabile. În final este parcă o prefigurare poetică a ideii de cenzură transcendentă. Inițiatul ar spune mai mult despre taina sfârșitului, dar stelele care-i fac semn să tacă sunt frâna care-l oprește să trădeze misterul.

Prezența misterului capătă un aspect de tragică sfârșiere în *Lauda somnului*, în *Ioan se sfâșie în pustie*. E acolo un sbucium patetic a toată creatura care s'a depărtat de creator și nu mai găsește drumul spre el. Creatorul rămâne pierdut, ascuns în marea lui taină, de care misticul se agață cu întrebarea lui disperată :

BCU Cluj University Library Cluj

Unde ești Elohim ?
 Lumea din mâinile tale-a sburat
 Ca porumbul lui Noe.
 Tu poate și astăzi o mai aștepți —
 Unde ești Elohim ?
 Umblăm tulburați și fără de voie,
 printre stihurile nopții te iscodim,
 sărutăm în pulbere steaua de subt călcâie
 și 'ntrebăm de tine — Elohim !
 Vântul fără de somn îl oprim
 și te 'ncercăm cu nările
 Elohim !
 Animale străine prin spații oprim
 și le 'ntrebăm de tine Elohim
 Până în cele din urmă margini privim —
 noi sfinții, noi apele,
 noi tâlharii, noi pietrele,
 drumul întoarcerii nu-l mai știm —
 Elohim, Elohim ! (p. 82—83).

E închisă aici toată apriga sforțare a credinciosului de a sparge barierele de nepătruns ale misterului Dumnezeuirii.

În *La cumpăna apelor*, poetul vorbește din nou de taină, sub forma aceleiași căutări :

*Caut, nu știu ce caut. Caut
un cer trecut, apusul apus. Cât de aplecată
e fruntea menită 'nălțărilor altădată!* (p. 12)

Neconținut revine în poeziile lui L. Blaga acest *nu știu* sau *nu știm*. E vorba de neștiința în fața misterului și e sinonim cu *nu cunosc*, sau *nu înțeleg*.

În sfârșit prezența misterului e înfățișată în nedumerirea animalului fabulos care e unicornul, în fața oceanului care pentru el e o taină, în *La curțile dorului*:

*Sfios unicornul s'abate la mal,
privește în larg, spre cea zare, cel val.*

*S'ar da înapoi când unda l-ajunge,
Dar taina cu pinteni de-argint îl străpunge.*

*Pe țarm unicornul, o clipă cât anul,
se'nfruntă'n poveste cu oceanul.*

*E apă, sau altă ființă, cu plesne,
în care se simte intrând pân' la glesne?*

*Se 'nalță de spaimă 'n paragini
când taina se sfarmă la margini* (p. 98-99).

Ideea de mister nu este numai direct exprimată, ci și prin simbol. Astfel în *Poemele luminii* părul iubitei e vâlul care preface în mister lumea:

*Visez
Că vâlul, ce preface în mister
Tot largul lumii, e urzit
Din părul tău.* (p. 21).

E în această imagine simbolică o grație cuvioasă, aș spune chiar un *madrigal filosofic*! Tot în *Poemele luminii*, în *Mi-aștept amurgul...*, misterele sunt simbolizate prin stele, ce se află în sufletul poetului, dar pe care el nu le-a putut vedea niciodată!

Pe ape din *In marea trecere* simbolizează ideia tainei prin reactualizarea istoriei porumbeilor lui Noe:

*Porumbii mi i-am slobozit
să'ncerce pajiștea cerului,
dar sfâșiați de vânturi
se'ntorc înapoi.*

Porumbii sunt aici întrebările, încercările de a cunoaște, de a ști, de a pătrunde, de a descoperi misterul (am văzut mai sus că porumbul lui Noe revine în poezia lui Blaga, în *Lauda somnului* în altă imagine: lumea care a sburat din mâinile Creatorului...). Dar întrebările nu descoperă taina și se'ntorc sfâșiate de vânturi (în alt mod ideea de cenzură a cunoașterii?) Poetul își exprimă descurajarea:

*Dăinuie veșnic potopul.
Niciodată nu voiu ajunge
s'aduc jertfa subț semnul înalt
al curcubeului magic.*

Și acum taina e simbolizată prin muntele Ararat care rămâne de neatins, pierdut deapururi. Iată finalul:

*In mare rămâne muntele Ararat,
deapururi fund de ape,
tot mai adânc,
tot mai pierdut
fund de ape (p. 48-49).*

Aceiași simbolică a tainei în *Lauda somnului* în aceste admirabile versuri din *Paradis în destrămare*, unde simbolul apa = adevăr se refuză cunoașterii = setea. Adevărul și misterul sunt aici unul și acelaș:

*Pretutindeni pe pajiști și pe ogor
serafimi cu părul nins
însetează după adevăr,
dar apele din fântâni
refuză gălețile lor (p. 17).*

În acelaș volum, *Pasărea sfântă*, poezie inspirată de geniala plăsmuire sculpturală a lui Brâncuși, cuprinde acelaș simbol al misterului. „Pasărea sfântă” este viețuitoarea în marele mister:

*Fosfor cojit depe vechi oseminte
ne pare lumina din ochii tăi verzi.
Ascultând revelații fără cuvinte
subț iarba cerului sborul țil pierzi.*

*Din văzduhul boltitelor tale amiezi
ghicești în adâncuri toate misterele.
Înalță-te fără sfârșit,
dar să nu ne descoperi niciodată ce vezi (p. 21).*

Voi mai transcrie două poezii în care taina creațiunii este exprimată simbolic prin tot ceea ce a scris mai frumos vreodată poetul în acest sens. Una e din *La cămpăna apelor* și se intitulează *Rune*. Runele sunt vechile litere scandinave a căror cheie nu s'a aflat, scriere încă misterioasă și poate pentru totdeauna indescifrabilă. Poetul vede în toate făpturile lumii — și făptură e nu numai o viețuitoare, ci în sens teologic orice *lucru creat* de Dumnezeu — o semnătură, o rună, o pecete. Runa devine astfel simbolul misterului nedeslegabil care îmbracă toată făptura.

*In chip de rune, de veacuri uitate,
poart'o semnătură făpturile toate.*

*Slăvitele păsări subt aripi o poartă
'n liturgice sboruri prelungi ca viața
In slujba luminii, urnă fără de toartă,
luna și-o ține ascunsă pe fața
vrăjtită să nu se întoarcă.*

*Stane de piatră, jivine, cucută
poart'o semnătură cu cheie pierdută.
Pecete tăinuită de două ori
fată de joc, arătare, care pe țărni
ridici acum brațele peste mare.
o porți subsuori*

*Rune, pretutindeni rune,
cine vă 'nseamnă, cine vă pune?
Făpturile toate, știute și neștiute.
poart'o semnătură — cine s'o 'nfrunte?
Crinii muntelui — sublunari —
și-o duc neajunsă pe creștet.
Subt ceruri numele-o poartă pe frunte (p. 54-55).*

Ce e mai limpede și mai frumos decât această reprezentare a lumii ca un ansamblu de mistere ?

În *Corbul* din *La curțile dorului*, aceeași simbolizare a tainei, de astădată în urmele pe care le lasă în zăpadă corbul și în care poetul vede o scriere pe care oamenii au uitat să o citească:

*Corbul își măsură pasul, scrie 'n zăpadă
nou testament, sau poate o veste cerească,
pentru cineva care ar trece prin țară
și n'a uitat de tot să citească.
Noi oamenii, noi am uitat (p. 27).*

Opresc aici analiza deoarece cred a fi dovedit suficient cum, dela volum la volum, substanța care formează legătura organică și intimă a acestei poezii este ideea și realitatea misterului. Poezia lui Lucian Blaga e astfel înfățișarea lumii ca o existență în mister și prin mister, toată făptura (în sens teologic tot ce e creat de Dumnezeu) fiind expresia acestui mister, icoana lui, purtătoarea lui.

Dar această substanță nu este exteriorizată numai prin afirmare directă sau prin simbolizare, prin vocabular sau prin tehnica întrebării. Misterul e în întreagă atmosfera acestei poezii — mai puțin în *Pașii Profetului* — dar începând cu *In marea trecere* devenind din ce în ce mai accentuat. Nu insist acum asupra acestui fapt, dar se va vedea din desfășurarea acestui studiu cum misterul se degajă din toată această poezie ca un fluid, el e o aură ce îmbracă toată realitatea poetică. Și la această atmosferă de mister contribuie o serie de elemente proprii poeziei lui L. Blaga și pe care le vom cerceta pe rând.

Voi cita deocamdată numai primele versuri din *Biografie*, din *Lauda somnului*, caracteristice pentru atmosfera de mister:

Unde și când m'am ivit în lumină, nu știu. —
 din umbră mă ispitesc singur să cred
 că lumea e o cântare.
 Străin zâmbind, vrăjit suind
 în mijlocul ei mă 'mplinesc cu mirare.
 Câteodată spun vorbe cari nu mă cuprind,
 câteodată iubesc lucruri cari nu-mi răspund (p. 4).

Din ele se desprinde în mod aluziv, indirect ideea de mister prin atitudinea de mirare, de nedumerire în mijlocul lumii. Ceeace se ascunde în dosul acestei mirări este esența permanentă a poeziei lui Blaga: taina.

În sfârșit cel mai frecvent mijloc de expresiune a misterului, fie în mod direct, fie indirect, este imagina. Imagist de mari posibilități, Lucian Blaga se folosește de acest element poetic, ca un mare maestru. Imagina nu mai este pentru el un simplu ornament poetic ci, așa cum a definit-o în *Geneza metaforei și sensul culturii* purtătoarea de revelații ale misterului.

Evident cea mai rudimentară formă a imaginii — sau metaforei, căci noi numim *imagină* ceea ce Blaga numește *metaforă* — e aceea din *Poemele luminii* unde *Lacrimile* — în poezia cu acest titlu — i-au fost date primului om pentru a nu mai vedea existența, adică pentru a și-o acoperi, a o ascunde. Iată deci exprimarea misterului direct printr'o imagină.

Dar dacă ne-am duce la cea mai rafinată imagină, care luată întâmplător, din *In marea trecere* de pildă, sună așa:

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Vulturii treceau prin Dumnezeu deasupra noastră (p. 40)

nu exprimă ea oare, în măreața enigmă poetică pe care o propune aceiași idee de mister? Dumnezeu e cerul sau văzduhul sau se află El în văzduh și vulturii plutind în văzduh plutesc în *El*, sau *El* e tot una cu lumea creată de El? A explica rațional această metaforă ar fi o stupiditate. Ea e frumoasă tocmai pentru că lasă nerezolvată logic imagina cer = Dumnezeu sau văzduh = Dumnezeu și între ele plutește nesiguranța. Ceeace însă e foarte sigur e că din această metaforă ca și din multe altele — reiese ideea misterului Divinității și când voi cerceta imagismul lui Lucian Blaga voi arăta de câte ori acesta este pus în slujba exprimării — sau cum spune poetul în operele sale filosofice revelații — unui mister.

Până atunci rămâne dovedit că misterul fiind realitatea vie a poeziei lui Lucian Blaga, substanța ei intimă și ultimă, toate celelalte elemente ale ei, pe care le vom analiza pe rând îl învâluie și-l scot în relief pe acesta, fiind pentru el ca un trup, ca o carne care închide înlăuntrul său duhul tainei.

P. S. — Capitolul acesta face parte dintr'o serie, pregătitoare a unui studiu mai amplu despre *Poezia lui Lucian Blaga*, la care lucrează acum autorul.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

OAMENI IN TIMP

Cele două contraste, ființa și neființa, eu și noneul, viața și moartea au tulburat gândirea umană, de când ea a început să-și pună întrebări atât sieși, cât și lumii înconjurătoare. Cel mai umil individ, nefericit psihic sau suferind fizic, voeste să-și păstreze colțul de pământ, care i-a dăruit viața. A muri i se pare o nelegiuire. Sărmanul Iov poate fi o pildă a vocii pământului, care strigă în om. Numai martirii și nebunii își pierd viața de bună voe.

Și totuși, în virtutea legii firești a prefacerii universale neîncetate, individul moare, pentru ca omul-specie să trăiască prin perpetuare, în armonia cosmică.

Anticii au inventat un mit: forța suprafirească a unei zeități neîndurătoare: Anangki. Destinul. În concepția antropomorfică a Elinilor, această putere supranaturală avea capricii omeștești, ceea ce înseamnă o contradicție din punct de vedere logic, prin faptul că, în structura capriciului, intră tocmai întâmplătorul, opus sentinței predestinate. Destinul urmărea familii întregi, cari au mâniaț, printr'un singur membru al lor, voința unui locuitor al Olimpului. Așa au fost în imaginația Grecilor, Atrizi. Creștinismul, prin blândețea iluminată a doctrinei sale, a căutat pe deoparte să insuflă oamenilor curajul despărțirii de viață, curaj de martir și pe de altă parte, făgăduința unei răsplătiri spirituale. Însă, omul a rămas în primul rând al firei, astăzi, ca și în primele timpuri și goana după existența individuală e afirmată mai mult ca oricând în balanța ucigătoare a războiului de către fiecare popor, care cere drept la viață. O temă, privind analiza instinctului vital este, astfel, legată de constituția biopsihică a oricărui dintre noi și va fi actuală în toate timpurile și pentru toți oamenii.

Ea este nucleul de structură generică al unui roman pe care voim să-l prezentăm publicului românesc. Autorul este scriitorul italian Massimo Bontempelli, un distins prieten al țării

noastre, care ne-a făcut cinstea anul trecut de a ne vizita și de a ne înfățișa gândurile sale asupra poezilor Leopardi și D'Annunzio. Romanul se numește „*Oameni în Timp*” (*Gente nel Tempo*, Milano, A. Barion, sec. ed., 1937. XV). Titlul, printr'o voită neprecizie, subliniază intenția nemărturisită a autorului de a trata cea mai universală temă: aceea a reacțiunii umane sub impulsul instinctului vieții.

Odată stabilită tema, autorul a avut de luptat cu crearea unui mediu prielnic pentru desfășurarea simptomelor datorite panicei în fața morții cunoscută cu precizie. Trebuind să introducă puterea destinului, care desvultă groaza în fața unui sfârșit cert, romancierul a adoptat, deci, tocmai principiul teogoniilor păgâne al forței din afară, supranaturală. Ni se pare, însă, că autorul nu a introdus acest suprafiresc, decât ca impuls de actualizare a paralelului comportament a două victime, având o structură psihică opusă. Sunt cele două fete Dirce și Nora, fapăturile dramei. Ceea ce este mai interesant, e faptul că Bontempelli nu a voit să reprezinte două ființe anormale psihic. Dirce și Nora se pot întâlni oriunde și oricând în lume. Dirce are o fire interiorizată, un indiciu exterior poate fi acea tendință către sgarcenie, manifestată din copilărie. Este o ființă, care nu e capabilă de avânt, în care judecata destramă orice sentiment, chiar și pe cel al dragostei, chiar și pe cel al credinței în Dumnezeu. Dirce, simțind că religia nu mai trăește spontan în ea, caută să o reinsuflețească prin acte de mortificare și penitență, de copilă mică, până în ultima clipă. Totuși, în sufletul ei, sentimentul religios este mult mai puternic, față de celelalte având drept obiect lumea pământeană. Dirce este o ființă rece, sensual chiar frigidă, cu ceva monahal în înfățișare și atitudine. Dar, această firească neputință de exteriorizare o face ca lăuntric să trăiască îndoit. Ea reprezintă caracterul, care reacționează în

fața unei situații exterioare protivnică și are puterea de a se stăpâni. Iată-o în fața unei astfel de împrejurări: „Dirce devenea iscusită, cercetătoare, gata de sofisme“. Urmează un comentariu al scriitorului, un procedeu, care dă o notă specifică de intimitate romanului, ca o destăinuire a sa personală față de cititori: „astfel de neprevăzute sunt apărările sufletului uman contra situațiilor prea încordate și primejdioase liniștii noastre“ (pp. 235-6).

Alături de această fire și în contrast cu ea, cealaltă părtașă a dramei, Nora este făptura, pe care natura o creat-o mai fericită pentru ea însăși, simțind din plin bucuriile ca și durerile vieții. Un optimism sănătos o duce mai degrabă spre acțiune, decât spre judecarea unei fapte. Deaceia, ea e capabilă de a greși uman, fără să-și dea seama, deci fără perversitate. Noutatea, aventura intră în complexitatea unui psihic dornic de viața exterioară, bine nuanțat sensorial, dar mai puțin adânc lăuntric. De copilă, Nora a gustat din farmecul aventurii, atunci când primejdia de a conduce singură o brișcă de țară i-a dat imbold — nu fără o teamă firească — de a lua frânele calului, care știa drumul și a dus trăsura, ca de obicei, dela școală, acasă. O astfel de fire este și expusă la pericole, pe cari cu un fond de inocență înăscută și nepervertabilă, nu le poate opri, nici depăși. Un episod brutal cu vizitiul Petronio este lămuritor. Totuși, viața oferă, chiar, acestor ființe fără apărare proprie, circumstanțe întâmplătoare, care le salvează. Un asemenea rol foarte natural l-a jucat un protector și prieten al celor două fete, Maurizio, în acel episod, care înseamnă un avertisment despre răutatea lumii, în fața inocentei Nora. Ea, însă deși a rămas profund impresionată și poate, sensorial tulburată fără știință, nu l-a folosit drept lecție; iar, mult mai târziu, când întâmplarea îi scoate în cale tânărul de care se îndrăgostește, viața o găsește tot atât de înarmată, ca și în copilărie. Dela fericirea dragostei și farmecul fugii, cade, deodată, în cea mai grozavă desnadejde, care o duce spre pragul morții voite, ca singura soluție salvatoare. Această hotărâre este, deasemeni, un exemplu demonstrativ al unei firi slabe. Dar, bucuria de a fi mamă înăbușe durerea de a se simți părăsită de cel, în care își pusese încrederea și dragostea. Iar urmează durerea prin pierderea copilului și apoi, o nouă schimbare în revenirea gustului pentru plăcerile ușoare ale vieții, evitând de data aceasta o aventură, care ar fi atras-o într'un păcat voit, ceea ce ar fi fost împotriva temperamentului său, dornic, în fond, de o viață cinstită, cu farmec burghez.

Acestea sunt cele două făpturi, cari trebuiau să dea un răspuns temei propuse de autor. Eternul omenesc a fost disociat în cele două aspecte contrastante și cât se poate de normale.

Autorului i-ar fi fost mai ușor să declanșeze în ele o boală neiertătoare, ereditară, și deci cunoscută celor două fete. În acest caz, ele nu ar mai fi fost atât de normale și nici data morții duble nu putea fi cunoscută cu atâta precizie. Cauza panicei în fața morții nu trebuia deci, situată, în structura organică a victimelor. Romancierul trebuia să creadă o cauză exterioară. Aceasta implica o acțiune supranaturală. Autorul a trebuit să folosească un astfel de element, integrându-l, totuși, în mersul firesc al povestirii. Inșă, este elementul cu adevărat, suprafiresc, ori este o umare a unei sugestii colective? Aceasta rămâne o problemă deschisă, pe care romancierul nu a precizat-o și nu a făcut-o, deoarece nu suprafirescul este interesant. Este doar un element dinamic inițial din impulsul căruia se desfășoară tema: o muribundă, schematic prezentată și aproape grotesc, „La Gran Vecchia“ pe patul de moarte, orânduiește destinul familiei sale: fiul, nora și două nepoate. Drept rămas bun din viață, a urșit acestor patru urmași că se vor stinge repede, fără supraviețuiri. Inșăși copilelor înspăimântate, Dirce și Nora, bunica le-a impus decretul neuman. „La Gran Vecchia“ murind, sentința ei, pentru a avea eficacitate asupra celor două nepoate, cari prea mici ar fi uitat de ea, este reluată de un alt personaj străniu, creat anume, spre a întări această premiză absurdă, abatele Clementi. El este, de fapt cel care dezvoltă tema, pe care bunica muribundă doar o schițase: după moartea primului membru, Silvano, tatăl celor două fete, a observat potrivirea cu date a celor două decese, al mamei și al fiului: 26 August, la sfârșitul perioadei de cinci ani; de unde, concluzia abatelui că întreaga familie stă sub amenințarea acestei zile. Inșă, Vitoria, mama celor două copile, murind în altă zi, ca cea socotită fatală, ipoteza și-ar pierde siguranța, dacă nu ar rămâne mai evident finalul afirmației: etapa de cinci ani, ca decisivă. Teroarea devine mai grozavă, căci în locul unei singure zile, un an întreg, al cincilea al fiecărei perioade, va exercita presiunea asupra celor două nepoate, Dirce și Nora. Și, în adevăr, în desfășurarea povestirii, se adeverește teoria abatelui Clementi, care ajunge o obsesie în mintea condamnatelor. Indemânarea autorului a stat în faptul că a știut să îmbine astfel situațiile, încât să alterneze clipe de fericire uitare și îndoielă optimistă că totul a fost un joc al fantaziei, cu altele

în care certitudinea apare mai cumplită: aflarea că un alt deces s'a întâmplat în familia lor în perioada, în care credeau că soarta le salvează pe amândouă.

Petronio, vizitiul are însemnata funcțiune de a desvălui răul celor două surori, printr'o întreită acțiune: prima dată, în copilăria lor, călcând cu trăsura un biet câine pe drum, cu o voluptate sadică; a doua oară, prin incidentul, la care am făcut aluzie, în legătură cu Nora; a treia oară, reapărând atunci când nimeni nu se mai gândea la el, spre a aduce vestea decesului unchiului aventurier din America, pe care mama lui, „La Gran Vecchio“, îl decretase mort, data aceluia deces coincidând cu timpul, în care Dirce și Nora au scăpat neatînse.

În mintea fiecărui cetitor intervine o întrebare: autorul a voit să facă veridică forța supranaturală, care apasă membrii acestei familii și în special pe ultimele supraviețuitoare, sau sunt o serie de coincidențe, ce au apărut în fața oamenilor simpli din micul tângușor, Colonna, în care se situează drama, drept fapte miraculoase? Nu altfel D'Annunzio, de pildă, în „La Figlia di Iorio“ a înfățișat cum pot să pervertească liniștea unei ființe ca Mila di Codro superstițiile colective. Aici e de ajuns ca acest maniac preot să anunțe acea problemă matematică pentru ca întreaga Colonna să fie încunostiințată și să trăiască pătimaș din curiozitatea aflării, care victimă e sacrificată mai întâi.

Inclinăm să credem că acel misticism eretic al cărții e doar aparent și că avem de aface cu o deformare des întâlnită, prin transformarea unor fapte întâmplătoare, compuse din cauză și efect, în fapte cu structură omenească, având ca prim moment, o voință premeditată și ca final, un scop. Și iată de ce avem această părere: atât bunicei, dela care emană puterea nimicitoare, cât și abatelui Clementi, desvăluitoarea acelei forțe sub forma preciziei matematice, li se atribue o greșală — ceea ce nu s'ar putea admite dela ființe ale căror aserțiuni sunt infailibile: „La Gran Vecchia“ a greșit socotind mort pe cel mai mic fiu al său, care se înstrăinase în America; abatele se înșeală, observând singur că nu a coincis cu realitatea prima sa teorie a datelor fatale.

În această atmosferă realistă, în care nota supranaturală este doar aparentă și structurată pe o motivare logică de întâmplări firești, se desfășoară tragedia celor două surori Dirce și Nora, rămase orfane.

Părinții nu fac parte integrantă din temă și doar prin moartea lor devin interesați, puncte de reper ale teoriei. Protectorul Maurizio are și

el un rol funcțional ajutător: acela de a crea un mediu adecuat celor două tinere rămase fără sprijin din partea familiei. El le găsește o persoană de încredere, pe Narcisa, apoi dispăre din acțiunea romanului. Carmela, o nebună odioasă, deasemeni era necesară pentru a desvălui teoria abatelui, care nu din răutate a creat-o, ci dintr'o dorință maniacă de științificare a istoriei. Deci, toată acțiunea este condusă cu o uimitoare logică. Autorul a reușit, în adevăr, după modelul marelui Cosmos, în care mișcările stelare și planetare se efectuează cu o precizie matematică, să creeze un microcosmos al său, în care viețile omenești să fie regulate cu aceeași siguranță; și, în lăuntru al acestei lumi, o dramă umană a două făpturi, ce reacționează împotriva aceluia cosmos care vrea să le ucidă. Dintre ele, cea care suferă mai cumplit, este firea interiorizată, este Dirce, pe care instinctul vital o transformă din sora cu afecțiune normală, într'o criminală rămasă în stare de intenție, în momentul când schițează gestul uciderii Norei, spre a-și salva propria sa viață. Procesul se petrece invers cu Nora, care, dacă n'ar fi trebuit să treacă prin această situație anormală, ar fi avut o existență nemarcată de nici un fapt deosebit ca distincție psihologică, poate chiar cu o nuanță superficială. Însă, în fața destinului neiertător, zgârcenia surorii sale Dirce, care caută în momentul culminant al dramei să-i fure cinci ani, la Nora se traduce printr'un act de dăruire a celor cinci ani: ca o martiră se sacrifică pentru Dirce.

Dar, ultima clipă a acțiunii este cea mai interesantă: desnodământul. Nu mai sunt două să se consoleze și să se urască în același timp. Singură Dirce a rămas, Dirce singură în fața teoriei exprimată de autor prin glasul abatelui Clementi: „Nu are însemnătate să mori, are însemnătate să nu știi când. Necunoașterea este tinerețea“. Îndată, întărește mai mult această aserțiune, care, de fapt, e concluzia sintetică a temei: „Viața este a fi nesiguri, Dirce, viața este a nu ști, a nu ști nici când nici unde se duce, Dirce“ (p. 316).

Și ea aduce o obiecțiune, care este tot o lămurire a autorului: credința creștină, care te învață despre viața adevărată, ce începe atunci când cea pământească sfârșește, cum se poate să nu înăbușească instinctul animalic, vital, să nu-l sublimeze în certitudinea celei de a doua trăiri perfecte? Răspunsul scriitorului prin intermediul abatelui este acesta: „Chiar cei mai credincioși nu vor să moară, deci se îndoesc puțin. Viața este a se îndoi“.

Spre a continua acțiunea romanului cu încă cinci ani, nu ar mai fi fost interesant. Tema

fusese lămurită, concluzia exprimată. O singură întrebare ar mai fi pus-o cetitorii, dacă autorul însuș nu ar fi formulat-o tot prin vocea părintelui profet: Ce vei face Dirce? Și Dirce, printr'un act simbolic, decurgând dintr'o subită și explicabilă stare de demență, „întinse o mână și începu să cerșească“. Innebumise cerând de milă necunoscuților, de sigur, alți ani ca să-i adauge la scurta sa existență.

Dirce putea deveni anormală după ce trăise drama cu o luciditate perfect normală. Misiunea sa era sfârșită ca și a Norei

Massimo Bontempelli a reușit, prin acest roman, să illustreze cea mai umană temă printr'o cât se poate de originală structură a faptelor, unită cu o adâncă pătrundere psihologică..

MARIELLA COANDA

IOSEF WEINHEBER

După ce a culminat în poezi de talia unui Stefan George, Rainer Maria Rilke sau Georg Trakl, literatura germană pare-se că și-a îngăduit să se odihnească. Fenomenul întru totul interesant al pleiadei de poeți și poetaștrii cari au răsărit în anii următori, este cu atât mai semnificativ, cu cât era mai sonor și mai colorat.

Ceeace s'a creat în anii aceia în Germania, ar putea să fie ciudate documente de psihologie sau de politică revoluționară, însă nici de cum poezie. N'avem de gând să facem în acest loc procesul liricei germane, însă dorim să scoatem în evidență acel inspăimântător haos, care de foarte multe ori avea și calitatea de a fi pitoresc. Starea aceasta de lucruri n'ar fi putut să fie însă în nici un caz un punct rodnic al poeziei germane, ci în cel mai bun caz, o totalizare lirică a unui manifest social, politic, ba chiar economic.

Ceeace trebuia făcut, era readucerea poeziei la marile ei izvoare, revenirea pe drumurile pe cari le deschiseseră înaintașii, dar cu mijloace noi de expresie și cu o altă sensibilitate. Din fericire pentru literatura germană, au apărut în ultimele două decenii câțiva poeți cari vor putea duce torța marilor tradiții, având însă grija de a adăuga flăcării ei, o lumină pe care n'o cunoscuseră înainte.

Datorită acestor câțiva poeți, am putea spune că poezia germană de azi și-a regăsit din nou eternele tradiții.

Dintre acești poeți, Josef Weinheber ni se pare a fi unul dintre cei mai adânci, mai clari și mai reprezentativi, aducând în lirica de azi o contribuție de-o reală și covârșitoare valoare.

Versul său sună în tonuri pe cât de noi, pe atâta de autentice. Acest poet austriac, venind din Viena atâtor tradiții de cultură, aduce însă în scrisul său, pe lângă finețea caracteristică vienezului, și acea vigoare țărănească, pe care o trage din străbunii săi din Austria de jos, țară a soarelui și a văilor. Iată dar două elemente care vor țâșni din lăuntru poetului,

contopindu-se într'un tot unitar în poezia sa, pe care vom căuta s'o prezentăm aici în linii sumare, dar complete.

Josef Weinheber e un poet indeajuns de tânăr, (născut în 1892) spre a fi încă fecund. După dibuelile mai mult decât semnificative din primele sale cărți, apărute imediat după sfârșitul războiului mondial, Weinheber isbutește să-și concentreze tot elanul și toată forța lui, în câteva volume care aduc în poezia germană de azi o personalitate distinctă și vie. Opera lui poetică, e strânsă în următoarele volume: „*Der einsame Mensch*“ (Omul singuratic), „*Boot in der Bucht*“ (Corabie în golf), „*Vereinsamtes Herz*“ (Inimă însingurată), „*Wien wörtlich*“ (Viena, verbal), „*Zwischen Göttern und Dämonen*“ (Între zei și demoni), „*Adel und Untergang*“ (Noblețe și apus), „*Späte Krone*“ (Coroană târzie), „*O Mensch gib acht*“ (O, omule, ai grije), precum și în culegerea antologică „*Selbstbildnis*“ (Autoportret), în care sunt adunate piesele cele mai reprezentative din opera atât de bogată a acestui cântăreț al lumii germane. Risipită în aceste cărți, poezia lui Weinheber domină astăzi în cea mai bună parte întreg câmpul liricei germane, iar lira lui a dat naștere sunetelor celor mai variate, dovedind prin aceasta că poetul ei e un mare artist, un profund cunoscător al artei versului. Căci pasul de la poezia din „*Adel und Untergang*“, în care Weinheber se dovedește a fi un poet liric de cea mai pură esență, până la cupletele din „*Wien wörtlich*“, e o cale pe care o poate stăpâni numai un mare poet, și el este unul.

Aducând în literatura germană o notă strict personală, care l-a și impus, Weinheber vine totuși și din înaintași. Fiindcă poetul n'a viețuit în vânt și fiindcă a trăit alături de ceilalți mari făuritori de armonie, el a topit în poezia sa câteva sunete, care pe departe de a face din el un ins tributar, dau o poezie viguroasă și autentică, o poezie pe cât de pură, pe-atâta de germană. Însă Weinheber nu este prizonierul lor, ci coboară din ei, aducând din aceste călătorii

în spirit, o poezie pe care cel de al treilea Reich a știut s'o cinstească și s'o prețuiască așa cum se cuvine. Din Hölderlin, Weinheber aduce nota de gravitate și de taină, pe care-o aflăm mai ales în odele din „Zwischen Göttern und Dämonen“, din Ștefan George acea mare artă a formei, din Georg Trakl o sumbră legătură cu natura, iar din Rilke acea smerenie pe care o întâlnim atât de rar în marea și candida ei puritate. Prin afirmațiile acestea nici nu ne gândim să căutăm „influențe“ sau „corespondențe“ în opera sa, ci, printr'un simplu proces de analogie, dorim să-l așezăm în ceata aleșilor, în care îl situează toată opera sa. Și iată-l chiar pe poet, mărturisindu-se în acest sens, în ultimele două strofe ale poeziei „Către un prieten“ :

„Fratele-ți mare, Liliencron,
„Cât îl iubești, îți face semn și salută
„Căci tu, aceleiași mame fiu,
„Și suflet din sufletul său ești

„Cer arcuit și largă țară,
„Un svon de bondar în liniștea livezii
„Tu rămâi : un muzicant german
„Dublat de un poet“.

Iată așa dar, cum spusele noastre sunt concretizate în aceste opt versuri, de însuși poetul despre care scriem. Mărturisindu-se legat de „fratele-i mare, Liliencron“, poetul începe aici întâia verigă a unui lanț asupra căruia noi am căutat să insistăm puțin.

Dar problematica poeziei lui Weinheber e vastă și multilaterală, așa că ar trebui citate pentru fiecare problemă, pe când noi ne-am propus doar să-l prezentăm pe poet, căutând să ocolim o aprofundare care ar putea să devină superficială, atât din cauza lipsei unui spațiu mai vast, cât și din cauza unei economii de material, pe care ne-o propunem pentru un viitor studiu.

Căutați poetul ! Iată sfatul pe care am putea să-l dăm fiecărui ins care ar dori să se apropie de poezia lui Weinheber.

Dela psalmul religios, la odă, dela „nuvela în scrisori“, până la acele minunate „peisagii italiene“ și la poeziile sângelui german, poetul a străbătut toate gamele pe care i le-a pus la îndemână lumea. Și pentru fiecare gând, o altă coardă, care să vibreze în alt ton, singurul element pe care îi este îngăduit a-l menține, fiind acea tensiune, acea stare de poezie, pe care la Weinheber am întâlnit-o ca la puțini alții. Fie-ne îngăduit să deschidem în acest loc o paranțeză și să amintim că poetul acesta a reușit să

fie mai mulți. Cine ar citi numai o anumită parte a operei sale, de pildă „Adel und Untergang“, n'ar mai crede că acest poet care uneori ne aduce aminte de Lucian Blaga, ar isbuti să scrie ușoarele versuri, melancolice în veselia lor, care alcătuiesc acea monografie sentimentală a Vienei. (Inchipuiți-vă saltul dela Lucian Blaga, la „Caleidoscopul“ lui A. M. Rea, de pildă !) Apoi poeziile din cartea aceasta, alcătuiesc tot ce s'a scris mai duos și mai dulce în legătură cu viața atât de caracteristică a acestei unice capitale care „trăia în savoare și se bucura de vin“, fiecă locuitor al ei vrând apoi să fie un „mic Rothschild“. Toate aceste elemente alcătuiesc un „material“ liric, care ar putea să rupă gâtul oricărui poet mediocru, care s'ar încumeta să facă acel salto-mortale, îndrăsnind să le dea duh de viață și sunetul limpede al poeziei. Ceeace a isbutit Josef Weiheber în această direcție, e aproape intraductibil în vre o altă limbă.

Intr'una din poeziile din volumul „Boot in der Bucht“, am întâlnit această strofă, care face parte din poezia „Civilizație“ :

„Progresul creerului, cât poate să dureze ?
„Pustie deveni fața pământului.
„Distrugeți orașele, până nu vă distrug ele -
„Domnul ține judecată !“

Noi am redat-o aici, deoarece ni s'au părut extrem de semnificative ultimele două versuri, pentru ținuta intelectuală a unui mare poet al zilelor noastre și pentru că ni se pare că am descifrat în aceste cuvinte o altă menire a creatorului, sau dacă nu, atunci cel puțin dorința unei întoarceri la izvoarele de care aminteam la începutul rândurilor de față. Mărturisirea de credință pe care am putut-o desprinde din rândurile de mai sus trebuie reținută pentru înalta ei valoare etică și morală. „Distrugeți orașele, până nu vă distrug ele !“, iată strigătul de alarmă pe care îl scoate un poet care trăește în anul 1940, după ce acum câțiva ani, mai existau unii cari glorificau în versuri mirosul fumului de fabrică și al esențelor de benzolină și bitum, care se ridica din aceste orașe, asemenea unor steaguri care amenințau să acopere totul. Poetul-profet din aceste scurte, dar emoționante cuvinte, trebuie să fie un simbol.

...Și cu toate acestea, iată-l pe acest poet, mărturisindu-și slăbiciunea într'un „Acrostih“, din care vom da doar o singură strofă pe care noi îndrăsnim să o socotim deadreptul emoționantă, tocmai fiindcă vine dela un poet mare :

„Neputincios, cu toată arta mea,
 „Tăcând te cinstesc mai bine,
 „Smerit în mărirea ta.
 „Nu mă prețui după părere!
 „Mereu o vioară cântă încet:
 „Noroc e, al tău să fii“.

Ce frumoasă și ce pasională mărturisire, e această pierdere în fața iubitei, această cădere în adâncuri, „neputincios cu toată arta“, înaintea femeii și a marilor taine cari izvorăsc din iubire și care „pot fi cinstite mai bine“, doar prin „tăcere“. Niciodată, dela Rilke încoace, nu ne-a mai fost dat să întâlnim în poezia germană o mai autentică, mai lirică și mai religioasă umilință și smerenie, decât în poeziile de iubire ale lui Weinheber, dinre care această strofă e mai clară, dar și mai caldă, putând fi apropiată fără nici o teamă de „Liebeslied“-ul lui Rilke, așa cum alte strofe ale poetului nostru, egalează deseori pe marii săi „frați“, pe cari îi iubește atât de mult.

Nu știm prea bine de câte ori apare un poet adevărat în cuprinsul literaturii unui popor; ni se pare însă că germanii au avut parte mai des de acest noroc, decât unele popoare de tot atât de veche cultură și civilizație. Cei cari au fost, sunt cunoscuți și îi știm

Astăzi literatura germană se poate fâli cu câțiva, cari fără doar și poate au înprospătat cultura lor. Înșirând la întâmplare, nu se poate să nu reținem pe un Hans Carossa, Blunck, Kolbenheyer, Johst și încă unul sau doi.

Vom putea așeza în fruntea operei lirice a tuturor poezilor înșirați mai sus, pe austriacul Jesef Weinheber, care pășește astăzi pe linia unor clasici, isbutind să dea prin marele-i talent și prin munca lui de artizan disciplinat, un întreg care de-abia în ultima bucată de timp a fost prețuit și dincolo de cercul cunoscătorilor, împrăștiindu-se în toate locurile unde există un înțeles pentru slova germană, atrăgând în același timp atențiunea asupra unui poet mare, deplin format și profund original.

Avem vinderea că opera lui Josef Weinheber va da rod greu și ales, lăsând în urma ei o dără de lumină de care întotdeauna va trebui să se țină seama.

Nouă, nu putem decât să ne dorim ca opera sa să fie făcută cunoscută, siguri fiind că va stârni și la noi prețuirea și surpriza pe care a stârnit-o în Germania. Și-apoi, poezii dela noi vor putea descoperi un nou continent liric, în strofele acestui poet de-o singulară și strălucită factură.

ȘTEFAN BACIU

CRONICA LITERARĂ

ARON COTRUȘ: RAPSODIE VALAHĂ. — Din îndepărtata și eroică Spanie, unde îndeplinește o funcțiune diplomatică poetul Aron Cotruș ne trimite o carte de versuri, a cărei romanică înfățișare mărturisește dintru început despre conținutul ei precum și despre locul în care a fost zămislită.

Nu e prima oară când acest nedomolit dăltuitor de stihuri încrâncenate, ne face o asemenea emoționantă surpriză de pe meleaguri străine. Altădată, pe când se afla la Varșovia, covârșit de dorul de țară și de icoanele martirajului ei, ne-a trimis chipul lui Horia în cea mai cutremurată evocare. Acum, din cetatea hiruinței franciste, ne cântă povestea țării și a neamului, într-o lungă poemă care se chiamă „Rapsodie Valahă“.

Pentru un poet adevărat, momentele de singurătate și înstrăinare sunt cele mai prielnice și mai fecunde din punct de vedere al creației. Și Aron Cotruș face parte din rândul celor aleși. Ca și Lucian Blaga, pe care însărcinări similare l-au dus deseori peste hotare și care din ultima sa misiune, avută în Portugalia, ne-a dăruit volumul nostalgic „La Curțile dorului“,

— Cotruș a trăit prin inspirațiile sale în duhul etern al pământului strămoșesc, chemând din îndepărtatele zări accentele tari ale istoriei noastre.

Poezia lui Cotruș, în toată esența și sensurile ei, este poezia unui ardelean. Adică a unuia care-și are rădăcinile în trecutul viforos a celei mai chinuite țări din câte s'au pomenit vreodată și care păstrează totuși cea mai dârză, cea mai neînfricăță și mai clocotitoare putere de viață în spiritul obârșiei. Peste crunta suferință a împilărilor vrășmașe, a crescut mai hotărâtă și mai tare forța de împotrivire față de asupritorul sălbatic și dărzenia de a rămâne pe poziția începutului cu buchetul intact al virtuților. De-aici natura temelor, duritatea și energia versurilor sale.

Cotruș e un poet ardelean și el nu-și poate afla asemănare cu niciun poet al altui neam, fiindcă nici istoria Ardealului nu seamănă cu istoria altora. Mediul din care vine el este o extraordinară frescă de sbucium și eroism, de luptă cu puterile răului, ale cruzimii și nedreptății oarbe. Sufletul lui se agită înfiorat de tristul destin al fraților săi. Deaceia poezia sa

își are izvoarele în istorie, s-au în evenimentele contemporane care fac să palpate inima neamului.

Rapsodia valahă a țâșnit — sântem siguri — din îngrijorarea zilelor care au premers arbitrajului dela Viena. Poetul, cu un sentiment de cumplită răsvrătire, a vrut să opună acelui ceas negru, trăsnetul adevărului nostru și imaginea vie a ceea ce sântem aici din epoca gloriei traiane. Cu chipul acesta, poemul seamănă a fi un manifest de preistorie și istorie românească. Inceputul cuprinde o invocație în care se vorbește despre zămislirea poporului nostru și despre drumurile Romei, cu închinarea Dacului în fața cetății eterne.

Poetul își arată volbura inimii și dorul de a merge la obârșie, în versuri de un neastâmpăr halucinant :

*Și-aș vrea, cu dorul — lunatic lup —
din codri veacurilor să mă rup...
să trec din poartă'n poartă,
prin vremea moartă,
din ușe în ușe
cu sandale ori opinci de cenușe...
cu veacurile sub picior,
să mă opresc l'al timpului izvor...
cu bruscă brîncă bătăuse...
să smulg a clipeilor cătușe...
să bea
cât va vrea,
setea mea aspră, fierbinte,
din toate apele aducerii amînte...*

În această vrere de întoarcere, poetul invoacă puteri colosale pentru a răvăși timpul și orânduelile lui și se ridică din umilință cu semeție, pentruca : „veșnicia s'o privesc în față“... sau : „proptit pe uitătura-mi ca pe-o pușcă, s'ating — cuib de paing — nevăzuta, noptatica, năzărîta urmă“...

Aici ar vrea să audă întâiul pas și întâia vorbă a neamului, întâiul țipăt al celui născut „dintr'un așternut de aspră dacă și de oștean roman“. Ar vrea să vadă înălțându-se umbra lui Traian, cetățile romane, iar

*pe Decebal din munte să-l scot
cu curajul lui tot
si'ntr'o involburare fără seamăn,
ca un proroc,
în cântece de foc
peste neam, peste țară să-l seamăn...*

Pe urmă începe să se desfacă istoria și neamul să meargă mai departe, înrudit cu natura pământului de rostul căruia e legat.

*veac de veac, ne'ncetat
muntele fostu-ne-a pat.*

*stâncile pe cari văzduhul norii și-i cerne
și cu mână de vișor cetini așterne,
fostu-ne-au perne,
perne eterne...
candelă fostu-ne-a luna,
goarnă : furtuna...*

Ocupațiile strămoșești, plugăritul, cositul, păstoritul, sânt prezentate cu semnificație mitică și răsboinică, pentru o permanentă identificare cu spiritul Romei, precum și ca de-aici să rezulte veșnica rămânere a daco-romanului, pe care, dacă s'ar întoarce acum Decebal și Traian, nu l-ar găsi cu nimic schimbat, nici la fire, nici la făptură, nici la vorbă, nici la port, nici la muncă și obiceiuri. Ca virtute răsboinică, și-a dovedit vrednicia prin luptele purtate și neamurile pe care le-a înfrânt pentru totdeauna. Din vișorul urgiilor trecute, Horia rămâne ca cea mai tare forță a eroismului și hăr-băției noastre :

*sângele lui,
sângele lui
mai tare ca țaria oțelului,
în clocotitor puhoiu
s'a revărsat în sângele din noi...*

Cu aceste sacre mărturii, poetul se'ntreabă „țipă lung, prelung“ după-un răspuns:

*cine te-ar putea
rupe vreodată'n două, —
Romă de veci,
Romă nouă ? !*

Întrebarea aceasta îl chinuște, îl mușcă de inimă și-l doare. Ar fi cu puțință ca porunci latine, să sdrobească în noi „Romele noastre din totdeauna ?!“... să ucidă „toți Traianii fără moarte din noi“ ? ! Și cum precizează în slove tari rostul românesc la hotarul latinătății răsăritene, vede creșterea neamului în ziua de mâine, într'o eroică putere de luptă, de muncă, de biruință și cântec, ca'ntr'o legendă ce va să vie, când se vor călca în picioare nedreptățile de azi:

*peste prăbușiri ce fața lumilor o schimbă,
vorbi-va cu Carpații, cu Bugul, cu Dunărea,
cu Marea Neagră, și cu Dumnezeu,
ca'ntr'un nou apocalips, de-apurerea,
aceeaș limbă,
în care-și cântă azi furtunile și-aleanul
neamul meu...*

Poemul care este cu adevărat o rapsodie prin elementele tumultuoase ce le cuprinde, are pe lângă orgoliul măreției latine, pe lângă hărbăția dacă și dărzenia noastră seculară, un sentiment de jicnire care se arată în partea doua. În lirica lui Cotruș, sentimentul acesta capătă o valoare istorică, fiindcă el poartă pecetea evenimentelor dureroase din care s'a născut.

Rapsodia valahă e o operă de mărturisire dar și de atitudine și e poate unul dintre cele mai tari documente care înregistrează protestul surd al sufletului românesc în clipa aceasta de înăbușire a celor mai țipătoare dureri.

PAN. M. VIZIRESCU

* * *

MIHAIL CELARIANU: DIAMANT VERDE. (*Ed. Cugetarea*). — Apropierea dintre *Diamant verde* al lui Mihail Celarianu și *Donna Alba* a lui Gib. I. Mihăescu este evidentă pentru oricine. Schema ideală în ambele romane este aceeași: cucerirea unei femei, în aparență inaccesibile. Ca și Mihail Aspru, doctorul Octavian Peleş e fascinat de apamișia turburătoare și ciudată a unei femei, aici Viorica Stanian, frumoasă și cochetă: ca și acela, acesta se angajează într'un încordat elan spre a înfrânge indiferența femeii și a și-o supune. Nu e vorba totuși de o imitație, ci mai mult de o asociere prin contrast. Fiindcă îndată ce am constatat similitudinea ideii centrale a celor două romane, trebuie să ne depărtăm în deosebiri.

Donna Alba era o femeie cu un bogat conținut sufletesc, a cărei atitudine exterioară se manifesta distant, aristocratică, disprețuitoare chiar, în niciun caz încurajantă. Viorica Stanian este un fel de păpușă răsfățată, femeie cinstită însă cochetă, lipsită de conținut sufletesc, trăind numai în exterior și în permanentă jucându-se cu cei din jur. Pe când Donna Alba era o femeie în adevăratul înțeles al cuvântului, pasionată și pasională, așteptând bărbatul energic și îndemânativ care să știe să deslănțuie toate posibilitățile erotice ale sufletului ei, Viorica Stanian e un mecanism frumos, lipsit de aptitudinea iubirii și a dăruirii totale, pentru care viața e doar prilej de satisfacții burgheze, mărunte, fără mari semnificații. Ea trăiește într'un încontinuu joc inconștient și periculos.

Același deosebire și între eroii celor două romane. Mihail Aspru era un mascul îndârjit, înzestrat cu o voință umilă, cu o ambiție soreliană și cu o inteligență foarte ascuțită, tip de oltean abil și stănuitor, care își urmărește fără

cruțare obiectivul propus, așteaptă cu răbdare momentul potrivit și creiază el însuși situația care-l poate duce la izbândă, cucerind prin faptă dreptul la femeie și la iubirea ei, — doctorul Octavian Peleş este un refulat și un timid, în orice caz un nătărău. Lipsa de tact și de bun simț în maniera folosită față de Viorica, ni-l descoperă lipsit de inteligență. La Rochefoucauld scrie: „Un honnête homme peut être amoureux comme un fou, mais non pas comme un sot“. Octavian Peleş e îndrăgostit ca un prost. Paralizat de femeie ca o victimă de privirea unui șarpe, el n'are nici răbdarea de-a aștepta, nici tăcerea de-a provoca fapta care să-i aducă posesiunea obiectului dorit.

Nici faptul că asemeni lui Mihail Aspru care-și poreclește iubita cu numele imaginar de Donna Alba, O. Peleş îi spune Diamant verde, nici faptul că până la urmă eroul izbutește să-și atingă scopul, nu ne poate face să concludem la o identitate, sau la o influență subconștientă deoarece diferența apare mai categorică în soluția finală.

Pe când cucerirea Donnei Alba aduce bărbatului satisfacția și a faptei încununată de succes, dar și a trezirii în femeia iubită a unui sentiment corespunzător, Octavian Peleş se despante de Viorica Stanian decepționat chiar de prima îmbrățișare: femeia i se revelă: inferioară aceleia pe care și-a imaginat-o el. Realitatea nu corespunde idealului. Mihail Aspru urmărea un ideal de care era sigur și care nu l-a înșelat. Peleş își închipuise femeia altfel decât era în realitate. Posesiunea ei îi aduce desgustul. În fond nici nu putem spune că Peleş la cucerit femeia căci în scena în care Viorica ajunge să i se dea nu el a convins-o ci ea s'a convins să încerce o experiență, iar atitudinea bărbatului, cerșetorească și umilă, e deadreptul stupidă, în orice caz ridicolă.

Adevărul e că, pe când romanul lui Gib. I. Mihăescu era reprezentarea unui elan volitiv conștient de obiectivul său și perfect organizat, *Diamant verde* ne descrie curba ascendent-descendentă a unei halucinații. Octavian Peleş de fapt nu iubește, ci este un obsedat, nu trăiește o pasiune ci activează într'un fel de transă hipnotică. Atracția exercitată asupra-i de Viorica Stanian e într'un fel aceea a unei flăcări asupra unui fluture, dar a unui fluture foarte mare și puternic care nu-și arde el aripile ci stinge flacăra cu bătaia lor.

Pentru că dacă pentru Octavian Peleş goana după Viorica e un episod, o experiență, careia revelația frigidității și fizice și sufletești a ei, îi pune capăt, pentru ea aventura sfârșește în

tragedie. Invitată de insistența lui Peleş să reflecteze asupra propriei sale existențe, Viorica Stanian descoperă vidul său sufleteș, incapacitatea sa de a iubi și când vede că pasiunii lui Peleş nu-i poate răspunde, că ea rămâne rece, că bărbatul acesta ca și cel legitim n'a putut trezi în ea nicio fibră autentică de viață, ajunge la sinucidere.

Pentru a ne scoate mai bine în relief inumanitatea Vioricii, autorul i-a pus în față imaginea Magdalenei Răsvan. Mult mai consistentă ca figură literară, ea e tipul adevăratei femei, capabilă de dăruire totală, fără pretenție matrimonială, capabilă de sacrificiu și suferință. După o conviețuire în concubinaj cu dr. O. Peleş timp în care ea l-a iubit cu sinceritate și devoțiune, acesta trece prin aventura cu Viorica Stanian, pentru ca, eliberat de ea, să revină la iubirea și la femeia, adevărate.

Economia romanului suferă foarte mult. Pentru ideea fundamentală a lui extensiunea dată vieții Magdalenei, personajului Miron, fiul ei, precum și episoadele cu liceenii care vor să fugă în America, sunt fapte care îngreuiază mersul acțiunii și concentrarea necesară genului de analiză întrebuintat în prezentarea cuplului Viorica-Peleș. Ele nu slujesc întru nimic ideea cărții. Autorul nu s'a hotărât, cred, pentru genul de roman pe care să-l scrie, așa încât cartea pendulează între romanul de pură analiză și acela pur epic, fiind pe rând sau amestecat și unul și celălalt și până la urmă hibrid, fiind că sudura între ele se produce foarte rar. Romanul ar fi trebuit să se desfășoare pe două planuri împletite și de fapt cele două planuri nu se ating. Și apoi autorul a dat halucinației lui Peleş și goanei lui după Viorica o atât de mare extensiune încât interesul pentru cele două planuri e inegal, cel pentru cuplul Peleş-Viorica fiind foarte mare, planul Magdalena-Peleș, de unde acesta lipsește, fiind prezent numai retrospectiv, în comentariu și amintire — căzând în secundar și devenind mai de grabă balast pentru urmărirea celui dintâi.

Că romanul e stângaci compus o mai dovedesc și alte fapte, pe un al treilea plan, care putea cu desăvârșite lipsi, căci ele nu se încadrează de loc firesc și organic în atmosfera cărții, ca spre ex: nebunia servitoarei lui Peleş sau aventurile personale ale lui Miron care e ca tip literar un caz ciudat: nu reușește să fie nici personaj principal dar nu e nici unul secundar! Sau ce rost au discuțiile lui Miron cu Peleş despre vecinul zurliu care robotește fără rost în curtea lui. Ce valoare în cadrul cărții

are faptul că acela își face cotețul de păsări în bazin sau alte bazaconii și faptul că Miron de remarcă?! Fapte fără semnificație încarcă romanul și interesul pentru aventura lui Peleş e mereu deviat. Uneori ai impresia că romanul e făcut din bucăți fără legătură stringentă între ele și multe episcade nu sunt decât pauze care abat și întârzie dela tema principală.

Tipurile sunt destul de bine sugerate mai ales Viorica Stanian, cochetă, artificială și vidă sufletește și Magdalena Răsvan, pasionată și devotată și ca mamă și ca amantă. Mama Magdalenei e deasemeni puternic evocată. Adolescentul Mironică e ce-l arată nurele și nu interesează cu nimic. Iar eroul, Octavian Peleş, nu trăește decât prin starea lui de halucinație care-l duce și la criză. Ca evocare a unei stări de vis vecină cu nebunia, episodul cu scara doctorului Avramescu este foarte reușit. Nu pot admite însă lipsa de contur intelectual a eroului. Peleş e un medic, aproape un savant, se presupune deci un om inteligent și cu preocupări superioare. Ni se spune chiar că lucrează la o comunicare asupra plantelor de leac, pentru un congres internațional. Nu prea vedem însă superioritatea lui intelectuală. Viața lui suftetească pare aceea a unui adolescent întârziat, ba chiar, cum am spus-o mai sus, ca a unui nătărău incapabil de a întreține o discuție substanțială. În tot romanul nu știu dacă acest „honnête homme“ — în sensul secolului XVII — pronunță două propozițiuni inteligente!

Dialogurile romanului sunt jalnice!

Și dialogurile lipsite de semnificație, tin uneori pe câte patru și cinci pagini. Ele nu ne pot da în niciun caz impresia vieții reale, ci doar pe aceea că M. Celarianu, pe care-l știam un poet subtil, a pierdut simțul selecției și conștiința detaliului util în artă Asemenea lucruri inutile îngreuiază mare parte din roman.

Am spus că *Diamant verde* se definește mai bine în comparație și opoziție cu *Donna Alba*. Dacă ideea e identică, psihologia celor doi parteneri ca și soluția dată intrigei sunt altele și putem socoti ultimul roman al lui M. Celarianu ca un clișeu negativ al *Donnei Alba*, judecat din punctul de vedere al realizării. *Diamant verde* nu reușește să fie un roman al iubirii pasionale fulgerător apărute și tot așa retezată prin desiluzia realității care desminte opera imaginației, ci rămâne o încercare stufoasă și hibridă de a împăca maniera epică cu cea a analizei și a monologului interior, formulă în care Gib. I. Mihăescu ajunsese un adevărat maestru.

OCTAV ȘULUȚIU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

ROMÂNIZARE TÂRZIE. — În sfârșit, a fost pusă în circulație știrea că atât Societatea Scriitorilor Români cât și Sindicatul Ziaristilor s'au hotărât să se româneze prin eliminarea membrilor evrei. Cea dintâiu e unica organizație a scrisului creator; cea de a doua e cea mai însemnată instituție a scrisului cotidian. Și totuși amândouă sunt ultimele, care se românezează, fiindcă absolut toate celelalte asociații intelectuale de caracter profesional și-au pus această problemă nu numai cu câteva luni, dar cu câțiva ani mai de vreme.

Ne îngăduim să observăm că această hotărâre atât de întârziată n'are nici prestigiu moral și nici prestigiu naționalist. Ea vine prin forța împrejurărilor create de noul regim politic. Evreii nu mai au dreptul să practice ziaristica în numele românismului. Prin urmare, Sindicatul Ziaristilor e forțat să-i elimine din organizație. Evreii nu mai au dreptul să facă literatură în numele românismului. Prin urmare, Societatea Scriitorilor Români se simte nevoită să-i elimine din sânul ei.

Aceasta desvăluie încă odată mentalitatea profund reprobabilă, care a stăpânit în cele două organizații ale scrisului, determinate azi să se purifice nu din convingere, ci din constrângere.

Societatea Scriitorilor Români se românezează în momentul când nu mai există reviste și ziare evreiești atât de darnice în reclamă față de scriitorii noștri iudeofili și în momentul când editurile cu pistrui sunt pe cale să fie închise. În mod subit, deci, s'a trezit în scriitorii români un aprig sentiment naționalist tot așa ca și în ziaristii români după ce au constatat în mod erotic că ziarele și publicațiile evreiești au fost suprimate de cenzură.

Amândouă asociațiile poartă, incontestabil, o mare parte din vina că, timp de două decenii, scrisul românesc a fost dominat de evrei. Scriitorii români s'au simțit foarte bine sub ocrotirea scribilor evrei dela gazetele și fițuicile iudaice și foarte fericiți când Ciornei, Șaraga și Schwartz binevoiau să le editeze cărțile. Partea de răspundere însă nu stă în asta, ci în obligațiile ce decurgeau din aceste minimale beneficii. Ziaristul român, încadrat în redacția iudaică, se simțea dator să devină dușman al românismului și al ziaristicii naționale. Scriitorul român agreea de sinagoga literară devenea un adversar redomolit al creațiilor noastre autohtone. Să nu uităm că toți lovineștii, cari s'au ocupat cu critica literară au avut una și aceeași atitudine programatică: de denigrare a valorilor românești și de preamărire a penelor de găscă

rituală. Campaniile de două decenii împotriva acestei reviste și a colaboratorilor ei au fost duse nu numai de evrei, ci mai ales de această șleahță de români în slujba iudaismului, chiar atunci când treceau cu toții din spelunca „Adevărului“ în redacția regală a Revistei Fundațiilor.

În ce privește presa, Sindicatul Ziaristilor a avut atitudinea cea mai dușmănoasă față de ziarele pur românești. Un cotidian, o instituție națională cum e „Universul“ n'a putut avea niciodată cuvânt hotărâtor în Sindicat. În ce ne privește, ne aducem aminte de atitudinea monstruoasă a Sindicatului Ziaristilor când, în Octombrie 1933, ziarul *Calendarul* a fost suspendat de guvern. Cauza suspendării fusese faimosul articol „Țara regelui Wieder și a reginei Duduia“. A doua zi după suspendare, Sindicatul Ziaristilor, prezidat pe atunci de un anonim căruia îi zicea Săndulescu, a dat un comunicat, care se găsește tipărit în ziarele vremii, prin care aproba întru totul măsura sălbatică a guvernului și mergând mai departe, o justifica declarând că ziarul *Calendarul* e... republican! — iar Sindicatul nu admite republicanismul! Pentru biata inteligență a președintelui anonim, „regele Wieder și regina Duduia“ erau într'adevăr capete încoronate și atacul împotriva lor constituia un act de republicanism! Era întâia oară când o organizație profesională se exprima public împotriva unui ziar românesc și când Sindicatul Ziaristilor se demasca în ochii țării ca organ în subordinea iudaismului, a lui Wieder și a Elenei Lupescu. Tacit, el a păstrat permanent aceeași atitudine față de orice înjghebare a scrisului românesc.

Asemenea atitudini constituie trădări ale conștiinței naționale. Cu mici excepții, și în alte chipuri pomenite mai sus, aceleași trădări apasă Societatea Scriitorilor Români.

Dela cine ar fi fost în drept să aștepte societatea românească semnalul redeșteptării decât dela breasla scriitorilor și a ziaristilor, adică dela elita intelectuală, care mânuie și modelează sufletul acestei țări?

Dar aceste organizații sunt cele din urmă care observă că sunt iudaizate. Și-au hotărât să se purifice în clipa când trebuie să moară. Fiindcă trecutul lor nu le dă dreptul să trăiască în noul regim naționalist, pe care l-au dușmănit și l-au ponegriț.

Cu totul alta trebuie să fie de acum încolo misiunea scriitorilor și a ziaristilor români.

NICHIFOR CRAINIC